

INFO

Foreningen af Interne Revisorer
Nummer 41 | April 2009 | 14. årgang

Økonomisk krise – hvor er vi på vej hen?

INFOs redaktion:

Ansvarshavende redaktør:

Koncernrevisionschef Poul-Erik Winther

☎ 35 47 78 97

E-mail: abrpwe@almbrand.dk

Alm. Brand

Øvrig redaktion:

Senior audit manager Lars Geisler

☎ 44 55 93 08

E-mail: lage@nykredit.dk

Nykredit

Chefkonsulent Diana Holm

☎ 32 95 15 39

E-mail: dih@fm.dk

Finansministeriet

Senior Internal Auditor Michael Wikkelsø Håkan

☎ 33 33 28 45

E-mail: michael.haakan@nordea.com

Nordea

Revisionschef Louise Claudi Nørregaard

☎ 33 74 80 13

E-mail: lcn@pension.dk

PensionDanmark

Audit director Birgitte R. Svenningsen

☎ 39 77 41 30

E-mail: bsv@saxobank.com

Saxo Bank

Næste nummer

INFO 42 udkommer i september 2009.

Tryk: INFO trykkes hos Schultz Grafisk, Albertslund.

ISSN: 1903-7333 (Trykt version).

ISSN: 1903-7341 (Elektronisk version).

Indlæg til INFO

Artikler i INFO honoreres med en vingave.

**Besøg foreningens hjemmeside:
www.iaa.dk**

Forsidefoto: PEW.

Redaktionens adresse:

Alm. Brand A/S

Foreningen af Interne Revisorer (IIA)

Att: Koncernrevisionschef Poul-Erik Winther

Midtermolen 7

2100 København Ø.

Synspunkter, der kommer til udtryk i medlemsbladet, behøver ikke nødvendigvis at svare til bestyrelsens opfattelse eller være udtryk for foreningens officielle standpunkt.

Indhold:

Leder.....	1
Nyt fra bestyrelsen.....	2

Artikler

Uddannelsesaktiviteter.....	3
Finanskrisen har sendt verdensøkonomien til tælling.....	4
Revision i en krisetid.....	7
Finansiel Stabilitet i Danmark.....	12
Måling af illikvide investeringsaktiver i aktuelle markeder.....	15
Hvordan ser fremtiden ud for intern revision?.....	20
Mere momsfradrag til forsikringselskaber!.....	23
Revisionsudvalg - endnu engang.....	24
Betydning af revisionsstandarder ved planlægning og udførelse af IT-revision.....	26
Nye medlemmer.....	32
Bagsmækken.....	33

Lederen

*Af bestyrelsesmedlem Vibeke Aggerholm,
vice President, Internal Audit,
Carlsberg Breweries.*

Finanskrisen har nu for alvor ramt Europa, efter startskuddet lød i USA i sommeren 2007.

Den økonomiske verdensorden er rystet, og milliarder af dollar, pund, euro og kroner er forsvundet i den blå luft.

Flere års eufori på både aktiemarkedet og boligmarkedet er blevet til konkurser, betalingsstandsninger, tvangsauktioner, usælgelige boliger og nærmest værdiløse aktier.

Derfor er det meget aktuelt, at INFO i dette nummer blandt andet omhandler Finanskrisen, som også har ramt lille Danmark og kan få katastrofale følger, såfremt der ikke reageres hurtigt og korrekt.

Jan Hovmand-Olsen, makroøkonom fra Sydbank, har en glimrende artikel i bladet om finanskrisen og dens mange afledte effekter. Specielt er det interessant at bemærke, at han ikke forventer, at krisen på kort sigt forbedres.

Ligesom Jan Hovmand-Olsen har Henrik Bjerre-Nielsen, Adm. Direktør Finansiell Stabilitet A/S, også i sin artikel flere interessante synsvinkler på finanskrisen, herunder en detaljeret beskrivelse af de forskellige tiltag den danske stat har iværksat for at sikre finansiell stabilitet i Danmark.

Finanskrisen stiller også store krav til revisorerne. Det er meget vigtigt, at revisor har fokus på de højrisiko områder, som virksomheden er oppe imod og som i værste fald kan koste virksomheden livet, hvis der ikke reageres. Lars Engelund og Kim Fücksel fra PWC kommer i deres artikel med flere gode råd og vejledninger til, hvad revisor skal være særlig opmærksom på. Artiklen slutter af med 10 gode råd til, hvad en revisor bør inspirere virksomhedsledelsen til at iværksætte af aktiviteter som følge af krisen.

PWC har gennemført en undersøgelse af, hvordan fremtiden ser ud for intern revision. Jess Kjær Mogensen og Johan

Arnesson forklarer i bladet, at trenden er, at Intern Revisor i langt højere grad end i dag vil komme til at beskæftige sig med Risk Management, og at risikoanalyse og risikohåndtering vil blive vigtige kompetenceområder for intern revisor. Denne udvikling og trend spiller også godt sammen med kravene til revisor i krisetider, da risikostyring må siges at være vigtigere end nogen sinde før.

INFO indeholder desuden 2 gode artikler, som på det varmeste kan anbefales, udarbejdet af henholdsvis Claus Bohn Jespersen og Bent Poulsen.

Sluttelig vil jeg blot glæde mig over, at foråret er på vej og huske på Jan Hovmand-Olsen's konklusion om, at Danmark trods alt har en sund økonomi med lav arbejdsløshed og en samlet nettoformue pr. person, trods faldende boligpriser og tab på finansielle aktiver, på omkring 700.000 kr.

Derfor ingen grund til panik, vi skal nok klare os!

God læselyst!

Nyt fra bestyrelsen

Af Poul-Erik Winther

Et af bestyrelsens strategiinitiativer er revurdering af udvalgsstrukturen og erfagrunderne. I den forbindelse har formanden udsendt brev til medlemmerne af de nuværende erfagrunder, hvori der anmodes om en tilbagemelding på, hvordan deltagerne oplever erfagrunderne. Vi håber, at der er mange, der benytter lejligheden til at tilkendegive deres meninger, således at vi får et bredt grundlag til at arbejde videre med en eventuel tilpasning af strukturen.

Bestyrelsen har endvidere analyseret den nuværende kontingentstruktur med A, B og C medlemmer, herunder hvor mange medlemmer, der er indmeldt fra de enkelte revisionsafdelinger. De enkelte revisionsafdelinger har generelt indmeldt en meget høj andel af medarbejderne, og bestyrelsen vurderer, at den nuværende struktur, herunder niveauet for kontingentdifferentiering, er hensigtsmæssig.

Siden seneste nummer af INFO er Diana Holm, Finansministeriet, indtrådt i redaktionsudvalget. Det er vi meget glade for og sætter stor pris på at få en større branchemæssig bredde i udvalget, hvor de øvrige medlemmer har deres baggrund i den finansielle sektor. Hvis der er nogle af IIA's medlemmer fra især industrisektoren eller servicesektoren, der kunne have lyst til at deltage i redaktionsarbejdet, er de meget velkomne til at kontakte undertegnede. Derved vil vi i endnu højere grad kunne dække alle medlemmernes arbejdsområder.

Som det fremgår af den løbende omtale i INFO, samt kursusoversigten på foreningens hjemmeside, er der planlagt et omfattende kursusudbud for 2009, heraf også kurser hjemtaget fra udlandet. Bestyrelsen opfordrer medlemmerne til at bakke op omkring disse kurser, således at de kan gennemføres som planlagt.

Uddannelsesudvalget efterlyser endvidere nye medlemmer, dels fra industrisiden, dels fra den offentlige sektor, således at også deres kursusønsker tilgodeses.

Via den internationale arbejdsgruppe er der pågået en videreudvikling af det nordiske samarbejde. IIA i henholdsvis Norge, Sverige og Danmark har indgivet en samlet ansøgning om afholdelse af ECIIA-konferencen i 2011, med fysisk placering af konferencen i enten Norge eller Sverige. Det ville være spændende, såfremt det lykkes af få denne europæiske konference til Norden.

Bestået eksamen

Sandie Anne Kramer, Jyske Bank, har bestået CIA eksamen. Foreningen ønsker hende til lykke.

Uddannelsesaktiviteter

*Af CIA, CISA,
Birgitte Rousing Sønningsen,
Saxo Bank*

Foreningen udbyder en række gå-hjem møder, kurser og konferencer. Disse planlægges løbende og den mest opdaterede information herom findes på foreningens hjemmeside www.iaa.dk under rubrikken ”Uddannelse”. Tilmelding til arrangementer foretages tillige på hjemmesiden.

Dette forår byder blandt andet på:

Årskonference 2009

25.-27. maj 2009

Foreningens årskonference afholdes i 2009 på Munkebjerg Hotel i Vejle. Konferencen vil som sædvanlig give deltagerne muligheder til at mødes over både faglige og sociale aktiviteter.

Using Risk Assessment to Build Individual Audit Programs

25.-26. juni 2009

Kursus afholdes i samarbejde med MIS Training med Greg Duckert som instruktør. Kurset er på engelsk og omhandler:

Discover how to use risk assessment to help create individual audit programs that boost productivity;

Investigate primary controls in financial, IT, compliance and operational audits;

Explore the differences between traditional control-based risk assessment and a business risk-based approach;

Develop an individual audit program you can use when you return to your organisation.

Efteråret byder blandt andet på en gentagelse af Revisorskolen

Revisorskolen

Revisorskolen, der er udviklet i samarbejde med FSR, er et uddannelsesforløb for interne og eksterne revisorer, som ønsker grundlæggende viden om revision og regnskabsaflægelse i finansielle virksomheder.

Revisorskolen er fleksibelt opbygget og består af otte moduler af en dags varighed, som kan gennemføres uafhængigt af hinanden og med udgangspunkt i individuelle behov.

”Gå-hjem-møder i IIA”

Til foreningens gå-hjem-møde i marts måned var interne revisionsafdelinger i fremtiden på programmet. Foreningen havde inviteret Jess Kjær Mogensen og Johan Arnesson fra PWC, som har foretaget en undersøgelse blandt revisionschefer i Norden om deres forventninger til fremtidens interne revision i 2012. De gav en rigtig god og interessant gennemgang om resultaterne af undersøgelsen samt en sammenligning til en tilsvarende undersøgelse foretaget i USA. Læs meget mere i deres artikel i dette nummer.

Finanskrisen har sendt verdensøkonomien til tælling

Af Jan Hovmand-Olsen,
makroøkonom i Sydbank

Startskuddet til finanskrisen lød i sommeren 2007, hvor de mindst kreditværdige amerikanske boligejere i stigende grad misligholdte deres boliglån. Selv om flere finansielle institutioner meldte om tab på subprimelån, gav det ikke umiddelbart anledning til den store bekymring. Det var vurderingen, at problemerne var indkapslet til en begrænset del af det amerikanske boligmarked, der ikke udgjorde den store trussel for de finansielle markeder, endsigse den bredere økonomi. Det kom ikke til at holde stik! Siden da har krisen spredt sig som ringe i vandet, hvor specielt Lehman Brothers kollaps i efteråret 2008 udløste en markant forværring af finanskrisen, der bl.a. førte til, at pengemarkederne i en periode var sat ud af kraft. I forhold til efteråret er eksempelvis pengemarkederne – bl.a. som følge af offentlig indgriben – dog i bedring. Det er vores vurdering, at den værste fase i finanskrisen formentlig er bag os, om end der fortsat er langt til en normalisering af situationen på finansmarkederne. Til gengæld er den værste finanskrise siden Depressionen i 1930'erne godt i gang med at udvikle sig til det værste tilbageslag for den bredere økonomi i mange årtier.

Dramatisk forværring

For mens krisen i sit første leveår hovedsageligt var begrænset til det finansielle system, har vi siden i sommers for alvor set en afsmitning på den brede økonomi. Amerikansk økonomi havnede godt nok i recession allerede i slutningen af 2007, hvor vendingen på boligmarkedet satte en effektiv stopklods for boliginvesteringerne og var en af drivkræfterne bag den kraftige opbremsning i privatforbruget. Men verdensøkonomien uden for USA var fortsat i god gænge, og de fleste ventede en blød landing for verdensøkonomien efter fem år med høj global vækst. Eksempelvis vurderede IMF så sent som i august, at det globale BNP i 2009 ville vokse 3,7% med Emerging Markets økonomierne anført af Kina som de største trækheste. Men også Euro-land og USA ventedes at bidrage med positiv BNP-vækst i størrelsesordenen 1%.

Sidste sommer synes meget langt borte. Dengang var frygt for

tiltagende inflationspres højt på dagsordenen i bl.a. Europa, hvilket foranledigede ECB til at forhøje styringsrenten i Euro-land så sent som i juli 2008! På få måneder er vækstudsigterne forværret dramatisk og i et tempo, der ikke er set tidligere. Den realøkonomiske krise blev eftertrykkeligt slået fast ved offentliggørelsen af historisk svage BNP-tal i 4. kvartal. Den økonomiske vækst faldt i USA og Euroland med omkring 1,5%, mens Japan måtte notere en tilbagegang på hele 3,2%.

Negativ spiral

Kollapset i den globale efterspørgsel er i høj grad en udløber af finanskrisen. Banker overalt i verden har som følge af store tab strammet kreditvilkårene, hvormed det er blevet væsentligt vanskeligere og dyrere for både virksomheder og forbrugere at låne penge til sunde projekter – en såkaldt kreditklemme, der uundgåeligt reducerer aktiviteten.

Privatforbruget presses samtidig af historisk lav forbrugeroptimisme bl.a. på grund af stigende risiko for arbejdsløshed, samt faldende formue på grund af udviklingen på bolig- og værdipapirmarkederne; forhold der øger opsparingstilbøjeligheden på bekostning af forbruget, ligesom manglende lånemuligheder i sig selv hæmmer forbruget og boliginvesteringerne.

Den faldende aktivitet smitter af på virksomhedernes investeringslyst, der ligeledes reduceres af manglende risikovillig kapital, og udsigten til fortsat lav efterspørgsel og dermed stigende ledig kapacitet.

Endelig rammes begge efterspørgselskomponenter af den nuværende store usikkerhed og de negative historier i medierne. I det nuværende økonomiske klima virker det fornuftigt at se tiden an indtil der er skabt større klarhed over finanskrisens konsekvenser for ens egen økonomi, inden der foretages større investeringer. Denne – isoleret set fornuftige – afventende holdning har dog den negative makroøkonomiske konsekvens, at den samlede aktivitet falder, og arbejdsløsheden derfor med en vis forsinkelse tiltager. Det betyder yderligere tab i finanssektoren i takt med, at forbrugere og virksomheder ikke kan honorere gældsforpligtelser, og dermed stigende udlånstilbageholdenhed fra bankernes side – og en giftig nedadgående spiral mellem finansmarkederne og realøkonomien er i gang!

Krisen er altså i sin nuværende fase selvforstærkende – og dens dybde illustreres godt af de vidtrækkende tiltag, der verden over er vedtaget for at bekæmpe krisen.

Centralbankerne i alle industrialiserede lande har igennem de

seneste måneder sænket styringsrenterne meget aggressivt, så den toneangivende rente i bl.a. USA og Japan nu har nået ned omkring den nedre grænse på 0%, mens renten i Euroland er godt på vej imod 1%. Derudover har centralbankerne tyet til utraditionelle tiltag, bl.a. tilførsel af store mængder likviditet og på det seneste kvantitative lempelser – opkøb af finansielle aktiver bl.a. realkreditobligationer, der finansieres via seddelpressen – med det formål at presse det generelle renteniveau ned samt at øge bankernes udlånslyst.

Regeringerne har heller ikke holdt sig tilbage med at føre keynesiansk finanspolitik i form af kraftige finanspolitiske lempelser for at afbøde de økonomiske problemer. Omfanget og indholdet af ”pakkerne” varierer naturligvis, men grundlæggende er tiltagene målrettet enten stabilisering af bankerne og de finansielle markeder, eller den bredere økonomi. Specielt Obama’s finanspolitiske lempelse på knap USD 800 mia. over de næste par år – 5-6% af BNP – hvor omtrent 1/3 bruges på skattelettelser og resten på øgede offentlige udgifter giver håb om, at amerikansk økonomi kan komme tilbage på sporet sidst på året. Der er dog stor usikkerhed om redningspakkenes effekt, som foreløbig har vist sig skuffende lille, og om tiltagene simpelthen træder i kraft for sent. Endelig giver det p.t. kraftigt stigende offentlige underskud færre frihedsgrader for mange økonomier, der i forvejen bærer rundt på store gældspukler.

Ingen bedring på kort sigt

Foreløbig er der dog ingen tegn på en snarlig bedring. Hovedparten af de toneangivende erhvervs- og forbrugertilidsindikatorer i USA og Europa er faldet yderligere til historisk lave niveauer i løbet af årets første måneder – en indikation på, at udviklingen i 1. kvartal kan vise sig ligeså deprimerende som BNP-tallene for 4. kvartal 2008.

I USA er boligmarkedet fortsat (på tredje år) en møllesten om halsen på den brede amerikanske økonomi. Misforholdet mellem et relativt stort boligudbud, der presses op af mange tvangsauktioner, og fortsat lav efterspørgsel som følge af strammere kreditvilkår og usikkerhed om egen økonomisk situation holder aktiviteten på et historisk lavt niveau og forhindrer, at boliginvesteringerne tager til. Paradoksalt nok er de lavere boligpriser sandsynligvis med til at forlænge pinen, idet potentielle boligkøbere i disse måneder vælger at se tiden an i håbet om yderligere prisfald. Det udskyder den nødvendige lagertilpasning, der ses som en forudsætning for, at boligmarkedet kommer på ret køl. Faldende boligomkostninger i form af lavere købspriser, lavere realkreditrenter og

de netop vedtagne hjælpepakker til gavn for eksisterende boligejere giver dog håb om bedring i løbet af 2. halvår.

Også Europa slås med både konjunkturmæssige og strukturelle problemer. En del af den triste udvikling kan tilskrives eksterne forhold – eksempelvis er ExportWeltmeister Tyskland særdeles hårdt ramt af kuppet i verdensøkonomien. P.t. er det derfor en fattig trøst, at de seneste års strukturelle reformer på bl.a. arbejdsmarkedet har forbedret Tysklands konkurrenceevne markant i forhold til f.eks. Frankrig og Italien – frugter, der givet står til at blive høstet i form af stigende markedsandele, når efterspørgslen igen normaliseres. Men også internt i Europa vokser problemerne. Bl.a. er der i disse måneder stigende fokus på flere Eurolandes kreditværdighed, hvilket har udløst spekulationer i, om et eller flere lande risikerer at gå konkurs eller vil forlade Euro-samarbejdet, frivilligt eller tvungent; en udvikling, der dog foreløbig må vurderes som meget usandsynlig – trods den ekstraordinære situation. Den stigende fokus på manglende finanspolitisk holdbarhed giver sig udslag i kraftige udvidede rentespænd i de lange statsrenter i bl.a. Irland, Spanien, Italien og Grækenland i forhold til Tyskland. Tilsvarende ”straffes” Eurolande som Østrig og Belgien (samt Sverige) pga. landenes bankers eksponering i Østeuropa i form af stigende omkostninger ved udstedelse af statsobligationer. Netop de østeuropæiske økonomier fremstår overordnet – men naturligvis i varierende grad – meget sårbare, bl.a. som følge af svækkede valutakurser, der har forværret landenes i forvejen høje gældsbyrder. Indtil videre har Letland, Serbien, Ukraine og Ungarn været nødsaget til at modtage hjælp fra IMF mod at iværksætte økonomiske hestekure, og flere kan følge efter.

Samtidig er der en ubehagelig ”joker” i form af tiltagende protektionisme, der risikerer at forlænge den nuværende kraftige recession med op til flere år. Verdenshandelen er allerede faldet meget voldsomt igennem de seneste måneder, og i takt med at arbejdsløsheden tiltager, så stiger presset på politikerne for aktivt at redde hjemlige arbejdspladser. Det har bl.a. ført til forslag om, at de vedtagne redningspakker kun må tilgodesegne egne borgere og virksomheder, og samtidig er de første konkurrenceforvridende foranstaltninger, der hæmmer handel og kapitalbevægelser, implementeret; foreløbigt dog kun i beskedent omfang. En kraftig opblussen af protektionisme vil være gift for den globale økonomi, men heldigvis er risikoen for en gentagelse af de ødelæggende tiltag i 1930’erne ikke overhængende. I høj grad fordi der blandt verdens politiske ledere er forståelse for, at koordinerede økonomiske tiltag, ikke protektionisme, er det eneste gavnlige for verdensøkonomien.

Et lands protektionistiske tiltag vil nemlig givet blive fulgt op af lignende tiltag fra andre lande, hvilket risikerer at starte en handelskrig – til skade for alle økonomier.

Selv om de økonomiske udsigter er forbundet med væsentligt større usikkerhed end normalt, er det hævet over enhver tvivl, at der vil blive nedlagt arbejdspladser i stort omfang i løbet af de næste par år. I USA, der er kendetegnet ved væsentlig mere fleksible arbejdsmarkeder end i Europa, falder beskæftigelse for tiden med over 600.000 personer om måneden. Arbejdsløsheden er på kun et års tid derfor steget fra 5% til nu godt 8%, og meget tyder, at arbejdsløsheden vil nå omkring 10% i slutningen af året – altså en fordobling på under 2 år! Også i Europa er arbejdsløsheden på vej op, selv om tempoet her ventes at blive mere moderat.

Lyspunkter i mørket

Selv om udsigterne for verdensøkonomien er mørke, får krisen naturligvis en ende på et tidspunkt. De optimistiske vurderer, at økonomien vil vise tegn på bedring i andet halvår 2009. Det forudsætter dog en stabilisering af banksystemet, muligvis via midlertidig nationalisering af de usunde banker, der af myndighederne vurderes som ”too big to fail”.

Håbet knytter sig til, at de meget kraftige penge- og finanspolitiske stimuli for alvor begynder at få effekt i 2. halvår. Men måske mere vigtigt har den faldende efterspørgsel ført til faldende råvarepriser, hvilket har presset inflationen ned siden sommeren 2008. Denne disinflationære udvikling vil fortsætte i de kommende måneder, hvor der er udsigt til negative inflationsrater henover foråret i både USA og sandsynligvis også Europa. De faldende priser skal foreløbig ses som tiltrængt støtte til den underdrejede økonomi, der isoleret set øger forbrugernes disponible indkomst og reducerer virksomhedernes omkostninger. Men der er dog en risiko for, at det nedadgående prispress spreder sig bredt til andre varegrupper og sætter sig i forbrugernes forventninger. Det kan nemlig resultere i deflation – altså mere permanent faldende priser. Deflation er gift for en økonomi, da den økonomiske aktivitet risikerer at gå i stå i en meget lang periode, fordi den private sektor udskyder køb i forventningen om fortsat faldende priser. Heldigvis er risikoen for deflation i Europa meget lille, men i USA, hvor der er masser af ledige ressourcer og lønstigningerne er på vej ned, er risikoen reel.

Vi vurderer dog, at det er for optimistisk at tro på en endegyldig vending allerede fra 2. halvår. De vedtagne finanspolitiske stimulanser vil generere en vis aktivitet. Det er dog

ikke tilstrækkeligt til at igangsætte et selv bærende opsving. Specielt effekten af skattelettelserne er usikre, idet risikoen er, at pengene går til opsparring/nedbringelse af gæld i stedet for forbrug. Overordnet venter vi ikke, at situationen for alvor bedres for verdensøkonomien før tidligst i løbet af 2010.

Godt dansk udgangspunkt

Naturligvis er den lille og åbne danske økonomi også ramt af den globale krise. Som i andre økonomier er forbruget nærmest gået i stå som følge af bl.a. udviklingen på bolig- og arbejdsmarkedet.

På boligmarkedet vil forhold som et stort udbud, lav aktivitet, og et fortsat generelt højt prisniveau resultere i faldende boligpriser i størrelsesordenen 5-10% i år. Samtidig er der udsigt til, at arbejdsløsheden vil fortsætte de seneste måneders relativt kraftige stigning. Vi vurderer, arbejdsløsheden passerer 100.000 i slutningen af året, og alt tyder på, at køen af ledige vil stige yderligere igennem 2010. Også den danske eksport er presset; både som følge af generelt faldende global efterspørgsel, men også fordi danske virksomheders konkurrenceevne er faldet pga. kraftig lønvækst, styrket krone overfor bl.a. svenske og norske kroner og det britiske pund, samt lav produktivitet i Danmark igennem de senere år. Meget tyder derfor på, at BNP-væksten vil falde over 2% i Danmark i år.

Inden sortsynet tager overhånd skal det afslutningsvist fremhæves, at dansk økonomi grundlæggende fremstår sund. Arbejdsløsheden kommer fra et uholdbart lavt niveau på under 2%, og det er trods alt kun en mindre del af arbejdsstyrken, der vil blive ramt direkte af ledighed. Samtidig er det værd at huske, at den samlede nettoformue pr. person trods faldende boligpriser og tab på finansielle aktiver fortsat ligger omkring 700.000 kr. Formuen er altså ”kun” faldet tilbage til niveauet i 2005.

Derudover kan de fleste danskere se frem til stigende disponibel indkomst i år som følge af bl.a. lavere renter, skattelettelser og pæn reallønsvækst. Samtidig gives der mulighed for at hæve SP-opsparringsmidler for omkring 45 mia. kr. før skat i 2. halvår. Det vil give et markant boost til væksten, såfremt en stor andel af borgerne – som spørgeundersøgelser antyder – vælger at omsætte SP-opsparringen i forbrug. Også i 2010 vil privatforbruget blive understøttet af, at den bebudede skattereform i starten vil være underfinansieret med 14 mia. kr. Og såfremt yderligere stimuli til økonomien – eksempelvis i form af øgede offentlige investeringer – skønnes nødvendige, så medfører de solide overskud på betalingsbalancen og lav offentlig gæld, at politikerne har plads til at handle.

Revision i en krisetid

*Af de statsautoriserede revisorer
Lars Engelund
og Kim Fücksel
Pricewaterhouse-
Coopers.*

Denne artikel omhandler de forhold, som særligt påvirker revisionen af virksomheder under den aktuelle finanskriser. Artiklen opsummerer, hvornår der er behov for særlig opmærksomhed, hvilke overvejelser ledelsen bør gøre i forbindelse med regnskabsaflæggelsen, og hvilke overvejelser revisor bør gøre sig.

Vi gennemgår ikke de relevante standarder, men har i højere grad beskrevet fra egen erfaring, hvilke forhold, der især er relevante at være opmærksomme på.

Den aktuelle finanskriser

Kreditkrisen har medført reduceret adgang til likviditet. Bankerne er kritiske ved vurdering af låneansøgninger, og mange af dem kæmper for deres egen overlevelse. Konsekvenserne er, at de:

- har behov for at nedbringe deres udlån for at overholde solvenskrav
- ønsker at reducere eksponeringen over for enkelte markeder eller industrier
- har ringere adgang til likviditet
- har højere omkostninger ved anskaffelse af likviditet.

Kreditkrisen har nu også medført en økonomisk afmatning eller recession, som bevirker, at ikke-finansielle virksomheder er eller vil blive berørt af både den finansielle kriser og den økonomiske afmatning. Virksomheder, som hurtigt er blevet påvirket af kreditkrisen, er eksempelvis virksomheder med følgende karakteristika:

- Høj gearing, hvor renter overstiger et vist forhold til driftsresultat (EBIT og EBITDA), og hvor den rentebærende gæld overstiger et vist forhold til egenkapitalen
- Afhængighed af nye lån eller behov for refinansiering af eksisterende lån på kort sigt (inden for 12 måneder efter årsafslutningen)
- Afhængighed af salg af ejendomme, forretningsområder eller lignende, som er svært omsætteligt

- Negativt cash flow, som ikke skyldes engangsforhold
- Risiko for brud på betingelser i låneaftaler (covenants) eller manglende betaling af ydelser på lån
- Manglende opfyldelse af kapitalkrav eller andre lovmæssige krav, herunder negativ egenkapital
- Andet behov for refinansiering eller forlængelse af finansielle kontrakter (f.eks. valutaterminskontrakter, swappaftaler el.lign.)
- Virksomheder, der leverer ydelser til ejendomsbranchen eller andre brancher, der er ramt af finansieringsproblemer
- Virksomheder, der især sælger produkter, der kan karakteriseres som luksusvarer.

Den afledte økonomiske kriser får derudover konsekvenser, fordi kunder ændrer adfærd. Selv om virksomhederne i øvrigt er sunde, kan de blive påvirket af faktorer som:

- Annullering eller ændring af ordrer fra kunder, der selv pludseligt eller uventet rammes af krisen
- Flere dårlige betalere og problemer med at forsikringsafdekke tilgodehavender
- Væsentlig nedgang i omsætning af luksusvarer og lignende
- Afhængighed af kunder, kundegrupper eller markeder, der er påvirket af kreditkrisen
- Højere risikotillæg eller højere rentespread på lånerenter
- Tab på porteføljer af værdipapirer.

Fra det tidspunkt, hvor en ellers sund virksomhed viser sig at være eksponeret, til den er i vanskeligheder, går der sjældent lang tid. Endvidere viser vores erfaring, at en del virksomheder reagerer for sent i relation til at søge løsning på indtjenings- og likviditetsproblemer.

Det betyder i relation til virksomhedens regnskabsaflæggelse, at:

- bestyrelse og direktion er nødt til at gennemføre en grundig vurdering af den fortsatte drift, kapitalberedskabet og i øvrigt sikre hensigtsmæssige oplysninger herom i årsrapporten
- revisor også er nødt til grundigt at overveje going concern forudsætningen og medtage supplerende oplysninger om betydelig usikkerhed om virksomhedens fortsatte drift, når der er grund hertil, og
- regnskabsbrugere er nødt til at læse alle relevante oplysninger i årsrapporten, herunder noter om gældsforhold, før der træffes beslutninger på grundlag heraf.

Det er vigtigt at være opmærksom på, at oplysninger om going concern risici, likviditetsrisici mv. aldrig vil kunne garantere, at en virksomhed vil fortsætte med at være en going concern i mindst 12 måneder efter balancedagen, men at det er både ledelsens og revisors vurdering, medmindre andet fremgår af regnskabet.

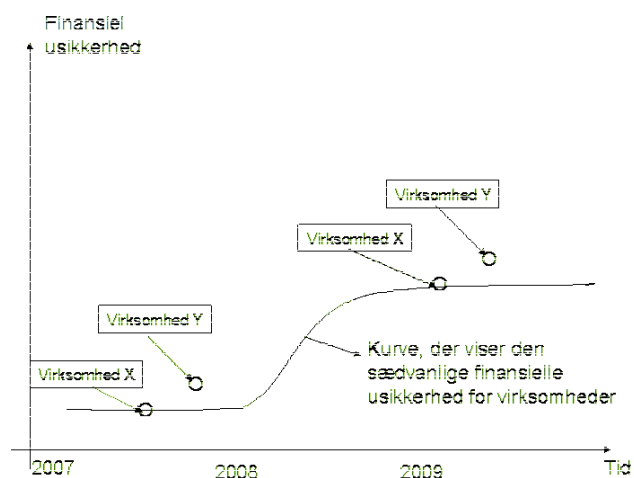
Det må forventes, at krisen medfører, at der sker en stigning i antallet af betalingsstandsninger og konkurser og dermed i antallet af virksomheder, der ikke længere kan betragtes som going concern.

Det må også forventes, at krisen medfører en stigning i antallet af virksomheder, hvor der opstår betydelig usikkerhed om den fortsatte drift, f.eks. fordi virksomheden opererer i brancher, som er hårdt ramt af krisen. Det er derfor vigtigt, at det vurderes, hvilke særlige forhold som er specifikke for virksomheden og branchens forhold.

I de tilfælde, hvor der er betydelig usikkerhed om den fortsatte drift, skal ledelsesberetningen og eventuelt noterne indeholde en grundig beskrivelse af de forhold og begivenheder, som medfører risici for virksomhedens fremtidige drift, samt de tiltag, som ledelsen har sat i værk for at minimere disse risici. Revisors påtegning vil endvidere i disse tilfælde indeholde en supplerende oplysning, som omtaler, at der er betydelig usikkerhed med hensyn til virksomhedens evne til at fortsætte driften samt en henvisning til ledelsens oplysninger herom i ledelsesberetningen og eventuelt noterne.

Det er evident, at virksomheder, hvor der er betydelig usikkerhed om den fortsatte drift, skal indeholde en omtale heraf i årsrapporten. I disse situationer vil en ansvarlig ledelse indlede drøftelser med banken og eventuelt andre finansieringskilder med henblik på at finde et grundlag for den fortsatte drift.

Den finansielle krise betyder, at alle virksomheder – uanset deres forhold i øvrigt – er omgivet af større risici eller usikkerhed vedrørende virksomhedens finansielle forhold nu i forhold til for 1-2 år siden. Situationen kan illustreres som vist ovenfor.

Figuren ovenfor illustrerer, at den generelle finansielle usikkerhed for virksomheder er øget de senere år.

For en virksomhed, som – meget forenklet – kan anses for at være underlagt sædvanlig finansiell usikkerhed (illustreret med virksomhed "X" i figuren), vil der ikke være særlige krav til oplysning om virksomhedens finansielle forhold, men ledelsen bør overveje at adressere selskabets finansielle forhold ved positivt at omtale dette i regnskabet.

For andre virksomheder, som – meget forenklet – kan anses for at være underlagt øget finansiell usikkerhed (illustreret med virksomhed "Y" i figuren), vil der være særlige krav til oplysning om virksomhedens finansielle forhold, og såfremt der er tale om betydelig risiko i relation til virksomhedens fortsatte drift, er der ud over ledelsens omtale i noter og evt. ledelsesberetning også krav om, at revisor giver en supplerende oplysning på regnskabet.

Regnskabsmæssige konsekvenser af krisen

Ved vurdering af de regnskabsmæssige konsekvenser for virksomheder, der er påvirket af krisen, bør ledelsen overveje en række forhold, som også vil indgå i revisors planlægning af revisionen.

De forhold det særligt som følge af krisen er relevant at vurdere er:

- Kan der aflægges regnskab under going concern forudsætningen, eller er going concern truet?
- Er der behov for nedskrivninger af anlægsaktiver, der ikke løbende reguleres til dagsværdi, såsom reduktion i forventede pengestrømme eller stigning i diskonteringsfaktor?
- Har virksomheden været involveret i særegne handler, ek-

sempelvis byttehandler, hvor de reelle handelsværdier kan være svære at gennemskue?

- Kan markedsværdier fastsættes pålideligt?
- Er der et større behov for nedskrivning af varelagre?
- Er der et større behov for nedskrivning af tilgodehavender eller udlån?
- Har virksomheden tabsgivende kontrakter?
- Er der garantier eller kautioner for tredjepart, der kan blive forpligtelser, som skal indregnes?
- Er der behov for reduktion af indregnede udskudte skatteaktiver?
- Er der ydelsesbaserede pensionsordninger med væsentlige ændringer i dagsværdien af aktiverne, forventet pensionsafkast eller tilbagediskonteringsfaktoren?
- Er der væsentlige ændringer i effektiviteten af sikringer med afledte finansielle instrumenter?
- Skal der indregnes hensatte forpligtelser vedrørende nedlukning af aktiviteter?
- Er omtale af forventninger til fremtiden realistiske?
- Er der begivenheder efter balancedagen, der kræver reguleringer i regnskabet eller omtale i ledelsesberetningen?

Listen er naturligvis ikke udtømmende, idet der kan være en række yderligere branchebestemte forhold, som lederne og revisor også må tage hensyn til.

Disse særlige overvejelser, som er relevante som følge af krisen, vil skulle følges op løbende, og det betyder bl.a., at ledelsen bør følge alle kritiske eller centrale forudsætninger helt frem til regnskabsaflæggelsen.

Planlægning af revisionen

For revisor er der mange overvejelser, som er særligt relevante i en krisetid, og det er endnu en lejlighed til at gennemgå regnskabsstandarder, revisionsstandarder og andre relevante vejledninger m.m. Her vil det føre for vidt at gennemgå de relevante standarder m.m., men der er behov for tæt dialog inden for revisionsteamet. Hvor der både er en ekstern og en intern revision er der behov for løbende gensidig orientering, for at undgå, at forhold overses, eller at man ikke får afstemt informationer og holdninger.

Der er derudover ofte behov for faglig konsultation om fortolkning af standarder, der har særlig relevans, eksempelvis i relation til nedskrivningstests, vurdering af forventninger til fremtiden, vurdering af going-concern m.m.

Fagbladet "Revision & Regnskabsorientering" havde i sit fe-

bruarnummer (Nr. 2 - 2009) et tema-nummer med en række relevante artikler om ledelse, regnskabsaflæggelse og revision i en krisetid. Denne artikels forfattere havde i det temanummer en artikel om overvejelser om going-concern ved revision af kriseramte virksomheder.

Erhvervs- og Selskabsstyrelsen har på deres hjemmesider under "nyheder" den 6. marts 2009 offentliggjort et notat om "Udvalgte revisionsmæssige forhold, som revisor skal overveje i lyset af de ændrede markedforhold".

Der er herudover en række andre organer, der har udgivet artikler og materiale, som kan tjene til inspiration.

Her vil vi blot fremhæve de særlige handlinger, der skal gennemføres i henhold til revisionsstandard RS 570.28, som oplister en række relevante revisionshandling, når der er identificeret begivenheder eller forhold, der kan rejse betydelig tvivl om virksomhedens evne til at fortsætte driften.

RS 570 punkt 28. Revisionshandling, der er relevante i relation til going concern, er:

- Analyse af og drøftelse med ledelsen om pengestrømme, overskud og andre relevante prognoser
- analyse og drøftelse af de seneste perioderegnskaber for virksomheden
- gennemgang af betingelserne for gældsbreve og låneaftaler og fastlæggelse af, hvorvidt nogle af aftalerne er misligholdt
- gennemlæsning af referater fra generalforsamlinger, møder i den øverste ledelse og relevante udvalg for omtale af finansielle problemer
- forespørgsel til virksomhedens advokat omkring eksisterende retstvister og krav og rimeligheden i ledelsens bedømmelse af deres udfald og bedømmelse over de økonomiske følger
- bekræftelse af eksistensen, lovgydigheden og retskraften af aftaler med tilknyttede virksomheder og tredjeparter om at yde eller opretholde finansiell støtte og vurdering af sådanne parters økonomiske evne til at tilføre yderligere likviditet
- overvejelse af virksomhedens planer for at behandle uopfyldte ordrer
- gennemgang af begivenheder efter periodens udgang for at identificere de begivenheder, der enten mindsker eller på anden måde påvirker virksomhedens evne til at fortsætte driften.

Herudover medfører krisen og den økonomiske afmatning i

alle tilfælde et behov for en revurdering af planlægningen af revisionen, herunder overvejelse af yderligere revisionshandling, for at opnå et tilstrækkeligt revisionsbevis. Det kan være særligt relevant at have fokus på følgende:

- Særlig opmærksomhed over for virksomhedens eksposering over for krisen. Tænk ukonventionelt og vær varsom ved vurdering af ledelsesvurderinger og -udtalelser, herunder regnskabsmæssige skøn.
- Vurder drifts- og likviditetsbudgetter og vær kritisk over for de underliggende budgetforudsætninger. Holder forudsætningerne, er der lavet følsomhedsanalyser, der tager højde for relevante alternative udviklingsscenerier?
- Vær kritisk over for betingelser i kreditaftaler. Selv gamle kreditaftaler bør gennemgås med henblik på at vurdere, om virksomheden stadig lever op til covenants og forpligtelser. Derudover skal det vurderes, om de nærmer sig forfald og dermed har behov for fornyelse.
- Gennemgå ledelsens opdaterede vurdering af behov for nedskrivninger på varelagre, tilgodehavender og udlån. Er erfaringer fra tidligere år fortsat gældende?
- Gennemgå indikationer på nedskrivningsbehov af anlægsaktiver, der ikke løbende reguleres til dagsværdi, herunder investeringer i dattervirksomheder (goodwill m.m.).
- Er eventuelle hensættelser til nedlukning af aktiviteter, personalereduktioner og tabsgivende kontrakter opgjort korrekt?
- Er der garantier eller kautioner for tredjepart, der kan blive forpligtelser, som skal indregnes?
- Revurder sandsynligheden for, at udskudte skatteaktiver kan udnyttes.
- Gennemgå støtteerklæringer. Er modtagne støtteerklæringer stærke nok som revisionsbevis? Er moderselskabet stærk nok til at støtte datteren? Kan afgivne støtteerklæringer medføre problemer for virksomheden?
- Gennemgå opdaterede forudsætninger og aktuarberegninger af ydelsesbaserede pensionsordninger.
- Revurder effektivitetstests på afledte finansielle instrumenter.
- Vurder begivenheder efter balancedagen helt op til tidspunktet for underskrift. Det skal vurderes, om der er opnået tilstrækkeligt stærke revisionsbeviser til at udtale sig om, hvorvidt vi er enige i ledelsens anlagte going concern forudsætning? Vi skal overveje den proces, som ledelsen har fulgt ved bedømmelsen af going concern forudsætningen.
- Det kan være nødvendigt at bede om yderligere bekræftelser af kreditfaciliteter helt frem til underskriftstidspunktet.

- Vær opmærksom på deadlines, der giver urimelige frister for revisionens gennemførelse og rapportering, og vær særlig opmærksom, hvis der tilbydes mindre tid end tidligere.

Finansielle virksomheder

Finansielle virksomheder underlagt kontrol fra finanstilsynet har ligesom ikke-finansielle virksomheder behov for at overveje driftsforhold, finansiering, nedskrivningsbehov m.m.

Nogle af de særlige forhold for finansielle virksomheder er bl.a. knyttet til vurdering af udlån. Der har i de senere år været en drøftelse af fortolkning af kravene til nedskrivning af udlån. Regnskabsreglerne er grundlæggende de samme for finansielle og ikke-finansielle virksomheder, men fortolkningen af hvornår der foreligger objektiv indikation som grundlag for hensættelser til tabsrisici er drøftet mere indgående for finansielle virksomheder.

I relation til enkeltstående og større udlån foretages en konkret vurdering af tabsindikationerne, hvilket i den aktuelle situation kan være vanskeliggjort af, at forholdene for de enkelte låntagende virksomheder udvikler sig hurtigt, og fordi det kan være særdeles vanskeligt at vurdere værdien af eventuelle sikkerhedsstillelser.

Tilsvarende gælder det for vurdering af nedskrivningsbehovet for grupper af mindre kunder, også benævnt gruppevise hensættelser. Tabshistorikken, som jo baseres på de senere års konstaterede tab, giver en usikker baggrund for at vurdere den aktuelle tabsrisiko. Der er dermed meget begrænset beregningsmæssig sammenhæng mellem f.eks. restancer og tab som følge af de senere års meget begrænsede konstaterede tab.

Finanstilsynet har på den baggrund i december 2008 opfordret de finansielle virksomheders ledelser til at foretage ledelsesmæssige skøn over de nødvendige korrektioner til de modelmæssigt beregnede tab på gruppevise hensættelser.

Herudover har en række finansielle virksomheder investeret i værdipapirer, hvor det kan være meget vanskeligt at vurdere værdien som følge af, at visse typer værdipapirer har meget begrænset eller ingen omsætning og dermed ingen pålidelig markedsværdi.

Vurdering af finansielle virksomheders individuelle solvensbehov er også et centralt forhold, ikke mindst i lyset af at det indgår som et centralt element i eventuelle ansøgninger om deltagelse i bankpakke II.

Ovennævnte forhold har central betydning for tilrettelæggelse og gennemførelse af revisionen i finansielle virksomheder, særligt i denne krisetid.

10 gode råd om ledelse i en krisetid

Revisor bør også tænke aktivt på at inspirere virksomhedsledelsen til at iværksætte de nødvendige aktiviteter som følge af krisen. Nedenfor er givet 10 gode råd til, hvad en virksomhedsledelse bør overveje i den aktuelle situation.

1 Dobbelttjek

Vær sikker på at du forstår hele billedet og ikke kun, hvad du ønsker at tro på. Kom til bunds i hvad der driver virksomheden, hvad du gør bedst og hvorfor. Forstå hvordan virksomheden bliver påvirket af nedgangstiderne.

2 Tag de hårde beslutninger

I usikre og omskiftelige tider er det vigtigt at tage hårde beslutninger tidligt. Fokuser på de områder der genererer værdi og de primære risici i virksomheden. Læn dig ikke tilbage og vent, vinderne er dem der får placeret sig selv, så de kan få værdi af fremgangen - når den kommer.

3 Husk ”cash is king”

Vær sikker på at virksomhedens økonomi, beredskab og working capital er i orden. Beskyt din likviditet og vurder, hvor udsat din beholdning - finanser, fonde og pensioner - er. Overvåg din performance imod finansielle og ikke-finansielle covenants. Vælg en praktisk indstilling til likviditetsstyring.

4 Fokuser på hvad der virkelig betyder noget

Evaluer hvilke produkter, kunder og kanaler der skaber eller ødelægger værdi. Genvurder dine eksisterende investeringsprogrammer - hvilke initiativer kan du stoppe eller udsætte?

5 Håndter dine omkostninger

Gå direkte efter targets i stedet for at tage omveje. Sørg for at skaffe dig bedre værdi og reducer unødvendig kompleksitet. Revurder din forretningsmodel.

6 Pålidelig håndtering af information er vigtigt

Hvordan du håndterer dine informationer er vigtigere nu end ellers. Sørg for at have klart definerede KPI'er. Beslutningstagning skal være baseret på fakta, hastigheden af beslutningstagningen skal sættes op.

7 Planlæg forskellige scenarier

Vindere er ofte fleksible og smidige. Sæt modeller op for

en række finansielle, operationelle og medarbejdermæssige scenarier, der forholder sig til, hvordan nedgangstiderne kan påvirke din virksomhed. Tilpas dig hurtigt og udforsk dine strategiske muligheder.

8 Sæt pris på dine medarbejdere

Jævnlig og klar kommunikation har stor positiv indflydelse på medarbejderes engagement. Identificer vigtige talenter og udarbejd passende motivationsfremmende foranstaltninger til dem. Det vil være vigtigt for din fremtid at bevare og motivere de bedste folk.

9 Tag dine interesser med dig

Evaluer hvilke påvirkninger nedgangstiderne vil have for dine interesser. Vær sikker på at du forstår deres agendaer. Det er vigtigt at bevare en jævnlig og åben dialog med dem.

10 Udnyt gode muligheder

Du må ikke stoppe med at udvikle nye gode ideer eller investere på de områder, der kan give dig vækst i fremtiden. Du må ikke glemme dit brand. Hav øje for fremtiden og tænk ud over næste kvartal.

Afslutning

Vi har i denne artikel redegjort for, hvordan finanskrisen og den økonomiske afmatning påvirker selv sunde virksomheder, og hvilke overvejelser virksomhedernes ledelser og revisorer bør gøre sig i relation til regnskabsaflæggelse og revision.

Vi har valgt en praktisk indgangsvinkel til omtalen i artiklen, og udeladt reference til alle de relevante regnskabs- og revisionsstandarder, men snarere baseret omtalen på vore egne erfaringer fra praksis.

Finansiel Stabilitet i Danmark

*Af adm. direktør Henrik Bjerre-Nielsen,
Finansiel Stabilitet A/S*

Finanskrisen raser i øjeblikket kloden over og manglen på tillid bankerne imellem har gjort det meget vanskeligt også for danske banker at fremskaffe den nødvendige likviditet og kapital. Som konsekvens heraf har den danske stat gjort en række nødvendige tiltag for at sikre den finansielle stabilitet i Danmark. Et af disse tiltag var oprettelsen af det statsligt ejede selskab Finansiel Stabilitet A/S (tidligere Afviklingselskabet til sikring af finansiell stabilitet), som overordnet set har til opgave at bidrage til den finansielle stabilitet i Danmark.

Bankpakke I

I den første fase af den finansielle krise var pengeinstitutterne særligt tilbageholdende med at yde lån til hinanden, idet det enkelte pengeinstitut var usikker på, hvornår det selv kunne få brug for likviditet.

Nationalbanken indførte i det lys en midlertidig belåningsfacilitet, hvor bankerne selv påtog sig kreditrisikoen. Men krisen udviklede sig i efteråret 2008, særligt i kølvandet på Lehman Brothers kollaps, hvorefter bankerne blev meget tilbageholdende med at låne penge til hinanden af frygt for, at det låntagende pengeinstitut skulle gå konkurs.

Verden oplevede et internationalt markedssvigt, hvor selv sunde pengeinstitutter havde vanskeligt ved at finde likviditet. Det truede den finansielle stabilitet i Danmark.

I Danmark blev bank Trelleborg allerede i januar 2008 pålagt af Finanstilsynet at skaffe den nødvendige kapital og blev herefter overtaget af Sydbank. Roskilde Bank blev overtaget af Nationalbanken i august 2008 med garanti fra staten og indskud på DKK 750 mio. fra Det private Beredskab, hvis medlemmer udgøres af de danske pengeinstitutter og danske filialer af udenlandske pengeinstitutter. Endelig mistede en række andre banker deres selvstændighed i de følgende måneder – herunder Forstædernes Bank, Bonus Bank og Ringkjøbing Bank.

Situationen affødte, at den første bankpakke (bankpakke I)

blev vedtaget i oktober 2008, og at Finansiel Stabilitet A/S blev stiftet af Staten. Bankpakke I sikrer, at simple kreditorer i pengeinstitutter og filialer, der er medlemmer af Det Private Beredskab, får dækket deres krav i det omfang, de ikke er dækket på anden måde. Samtidig skal Finansiel Stabilitet sikre rettidig betaling af samtlige forfaldne krav fra de simple kreditorer og indskydere således, at de simple kreditorer ikke rammes likviditetsmæssigt af en krise i et pengeinstitut.

Staten indgik i forbindelse med bankpakke I aftale med Det Private Beredskab om at bidrage med op til DKK 35 mia., hvoraf DKK 15 mia. løbende erlægges som betaling til Finansiel Stabilitet A/S for at være omfattet af garantien (garantiprovision). Ordningen har en varighed på to år og løber til udgangen af september 2010. De deltagende banker forpligtede sig som medlemmer af Det Private Beredskab til at udvise tilbageholdenhed og begrænse udlånsvæksten i ordningens løbetid samt bl.a. acceptere forbud mod udbyttebetaling, nye tilbagekøbsprogrammer og nye aktieoptionsprogrammer, mens eksisterende programmer ikke må forlænges eller fornyes.

Forvaltningen af Bankpakke I

Hvis et pengeinstitut ikke kan opfylde kapitalkravene inden for en af Finanstilsynet fastsat frist, er pengeinstituttet og Finansiel Stabilitet forpligtet til senest på tidspunktet, hvor den fastsatte frist udløber, at indgå en betinget aftale om, at pengeinstituttet skal overdrage samtlige aktiver og ikke-efterstillede passiver til et andet pengeinstitut anvist af Finansiel Stabilitet A/S. Hvis det ikke er muligt at finde en køber til pengeinstituttet, opretter Finansiel Stabilitet et datterselskab, der overtager og afvikler/videresælger pengeinstituttet på en kontrolleret måde, således at simple kreditorer ikke lider tab. Det sikres i den forbindelse, at ejerne af den risikovillige kapital i det nødlidende pengeinstitut ikke tilgodeses af statsgarantien. Det sker konkret ved, at kernekapitalen, hybrid kernekapital og ansvarlig lånekapital ikke overdrages, men forbliver tilbage i pengeinstituttet, mens alle øvrige forpligtelser følger med til det nystiftede datterselskab og ultimativt Finansiel Stabilitet.

Kreditpakken (Bankpakke II)

Den stigende uro på de finansielle markeder afstedkom en Kreditpakke (Bankpakke II), som indeholder mulighed for at danske penge- og realkreditinstitutter kan udstede hybrid kernekapital til staten – og derved styrke solvensen. Desuden er der en overgangsordning til Bankpakke I i form af en forlængelse af statsgarantien for visse individuelle udstedelser.

Ved ophøret af den generelle garantiordning sker der samtidig en væsentlig forhøjelse af dækningen gennem indskydergarantiordningen. Finansiell Stabilitet er udset til at varetage de individuelle garantiudstedelser, mens ordningen for kapitalindskud forvaltes af Økonomi- og Erhvervsministeriet.

Den primære årsag til den nye bankbakke skal findes i forværringen af konjunkturbilledet, som betyder, at kreditinstitutterne i stigende grad oplever et pres på deres solvens, og at kreditinstitutterne har særdeles svært ved at rejse kapital på de internationale kapitalmarkeder. Desuden har den danske banksektor et betydeligt indlånsunderskud på ca. DKK 5-600 mia., som delvist finansieres ved mellemfristet lånetagelse. Hertil kommer, at det, da Bankpakke I blev aftalt, var en forudsætning, at statsgarantierne skulle løbe i to år.

Under normale markedsvilkår vil pengeinstitutterne finansiere indlånsunderskuddet ved at udstede obligationslån og anden usikret gæld, f.eks. kommercielle papirer. Men i nærværende situation kan pengeinstitutterne ikke rejse den fornødne likviditet på de finansielle markeder uden en statsgaranti. Dermed ville de uden bankpakke II være tvunget til at reducere indlånsunderskuddet ved at opsiges lån ydet til virksomheder og borgere for at kunne indfri pengeinstituttets mellemfristede gældsforpligtelser, dvs. lån med typisk løbetid fra 1 til 5 år, med de negative samfundsøkonomiske konsekvenser, der heraf vil følge.

Desuden indgik EU-landene efter vedtagelsen af bankpakke I en aftale, som generelt åbnede for at give længere statsgarantier (op til 5 år), end der hidtil var lagt op til, hvilket betød, at danske pengeinstitutter uden bankpakke II ville være dårligere stillet i konkurrencen med udenlandske pengeinstitutter, når det gælder lån, som skal løbe eller optages ud over den oprindelige statsgarantiperiode, dvs. efter den 30. september 2010.

Overgangsordningen til bankpakke I indebærer konkret, at danske pengeinstitutter, datterselskaber i Danmark af udenlandske pengeinstitutter samt realkreditinstitutter, der opfylder solvenskravene i § 124 i lov om finansiell virksomhed, kan ansøge om en individuel statsgaranti for specifikke udstedelser af ikke-efterstillet, usikret gæld samt for et SDO-udstedende instituts supplerende sikkerhedsstillelse (junior covered bonds) med en løbetid på op til 3 år udstedt inden den 31. december 2010 for at lette overgangen til normale markedsvilkår. Muligheden er åben for pengeinstitutter og datterselskaber i Danmark af udenlandske pengeinstitutter,

uanset om de er medlemmer af Det Private Beredskab og dermed omfattet af den generelle statsgaranti, der er gældende til og med den 30. september 2010.

De individuelt statsgaranterede lån skal således udstedes senest den 31. december 2010 og løbetiden på lånene kan være op til 3 år. Dette sikrer pengeinstitutterne og realkreditinstitutterne mulighed for at opnå statsgaranti for mellemlange lån frem til og med den 31. december 2013 i tråd med, hvordan det er i andre landes garantiordninger – eksempelvis Storbritannien og Sverige.

Finansiell Stabilitet tilførtes et nyt instrument

I bankpakke II indførtes et nyt instrument til Finansiell Stabilitet, som kan anvendes i forbindelse med videresalg af et nødlidende pengeinstitut. De hidtidige erfaringer med nødlidende banker har vist, at salgsprocesserne kan blive ganske langvarige, hvis tabene skal begrænses, og hvis videresalget ikke skal påføre pengeinstitutternes kunder betydelige gener. Derfor kan der være behov for, at Finansiell Stabilitet i længere perioder bevarer ejerskabet af et nødlidende pengeinstitut, inden dette kan overdrages til andre pengeinstitutter.

Finansiell Stabilitet har derfor fået mulighed for at betale et overtagende pengeinstitut et kontant engangsbeløb for at overtage et nødlidende pengeinstitut, såfremt det vurderes at være den økonomisk mest hensigtsmæssige løsning. Det Private Beredskabs forpligtelser i forhold til Finansiell Stabilitet kan efter aftale fortsat nedskrives, såfremt medlemmer af Det Private Beredskab påtager sig at afholde udgifter i forbindelse med overtagelsen af et nødlidende kreditinstitut. Det nye instrument til Finansiell Stabilitet er således en udvidelse af denne mulighed.

Finansiell Stabilitet har som alternativ til et kontant engangsbeløb også fået mulighed for at kunne stille en begrænset tabskaution over for et pengeinstitut, der ønsker at overtage et nødlidende pengeinstitut, til dækning af mulige tab på for eksempel risikofyldte kundeforhold.

En status

Umiddelbart efter stiftelsen af Finansiell Stabilitet modtog selskabet henvendelse vedrørende EBH Bank A/S, som konstateredes insolvent og blev overtaget af Finansiell Stabilitet. Efterfølgende blev alle aktiver og simple kreditorer overført til det nystiftede datterselskab EBH Bank, som blev kapitaliseret ved overdragelsen, og i dag drives videre som bank. Der arbejdes løbende på et frasal af hele banken eller dele heraf.

Siden kom Fionia Bank i problemer og Finansiell Stabilitet modtog henvendelse herom i februar 2009, eftersom banken ikke kunne leve op til det individuelle solvenskrav fastsat af Finanstilsynet. Finansiell Stabilitet indgik i den forbindelse en rammeaftale med Fionia Bank, hvorved samtlige aktiver og passiver, undtaget efterstillet kapital, overføres til et nystiftet bankaktieselskab, hvor aktionærerne bevarer ejerskabet, men Finansiell Stabilitet får overdraget stemmerettighederne og således har kontrollen over den nye bank. Den nye bank kapitaliseres yderligere med et ansvarligt lån ydet af Finansiell Stabilitet, og banken opnår herved en tilstrækkelig solvensprocent på ca. 13%.

Løkken Sparekasse fulgte umiddelbart herefter og vil på lignende vis overdrage alle aktiver og passiver med undtagelse af garantikapitalen til et nystiftet datterselskab af Finansiell Stabilitet.

Udsigterne for den finansielle stabilitet i Danmark

Den seneste udvikling i banksektoren i Danmark har vist, at de danske banker såvel som banker internationalt er udsatte i et marked, som det vi befinder os i. En relativ høj gearing af egenkapitalen og en i visse tilfælde lemfældig udlånspolitik har været en særdeles giftig cocktail i en tid, hvor aktivpriserne rasler ned med en fart, som man skal se langt tilbage for at finde fortilfælde på. Den høje gearing er bredt funderet i banksektoren i dag, men den lemfældige udlånspolitik er forhåbentlig et relativt isoleret fænomen.

Bankpakke II giver danske kreditinstitutter mulighed for dels at styrke kapitalgrundlaget betydeligt samt dels at sikre mellemfristet finansiering. Disse tiltag har vist sig at have stabiliserende effekt, hvilket bl.a. bevidnes af, at pengemarkedet er i bedring. Ultimativt afhænger tiltagenes bæredygtighed af hvor hårdt virksomheder og andre låntagere og dermed långiverne bliver ramt af konjunkturedgangen og den finansielle krise. Dette er svært at spå om, men forudsætningerne for at den finansielle sektor i Danmark klarer sig i gennem krisen i god behold er med bankpakkerne i langt højere grad til stede.

Måling af illikvide investeringsaktiver i aktuelle markeder

Af Martin Faarborg, statsaut. revisor og leder af Deloitte's IFRS Serviceline for finansielle virksomheder, og Lars Skovsø, statsaut. revisor.

Den globale finanskriser betyder, at mange virksomheder står over for store udfordringer ved måling af finansielle instrumenter til dagsværdi, da det i mange tilfælde er vanskeligt at fremskaffe valide og transaktionsbaserede markedsdata. Finanskrisen har medført, at de finansielle markeder i større eller mindre grad er præget af illikviditet med store fald i volumen og handelsaktivitet. Disse karakteristika sammen med store afvigelser mellem priser på samme investeringsaktiv, ikke aktuelle priser og tilfældige seneste handler, herunder tvangssalg, er relevante at overveje ved vurdering af, om der findes et aktivt marked eller ej. Denne vurdering har afgørende betydning for, hvordan dagsværdien skal opgøres ("mark-to-market" eller "mark-to-model") for det konkrete investeringsaktiv.

Finansielle instrumenter skal som hovedregel indregnes til dagsværdi, uanset årsrapporten aflægges efter årsregnskabsloven, IFRS eller regnskabsbekendtgørelserne for finansielle virksomheder. Der er dog, i såvel årsregnskabsloven, IFRS og regnskabsbekendtgørelsen for pengeinstitutter, under visse forudsætninger mulighed for indregning til amortiseret kostpris.

Hvad er dagsværdi ?

Dagsværdien er den pris, hvortil markedsdeltagerne gennemfører en sædvanlig transaktion på opgørelsestidspunktet under hensyntagen til al relevant markedsinformation. Transaktionsprisen for transaktioner, gennemført i forbindelse med likvidationer og tvangssalg, kan ikke anvendes, da der ikke er tale om sædvanlige transaktioner.

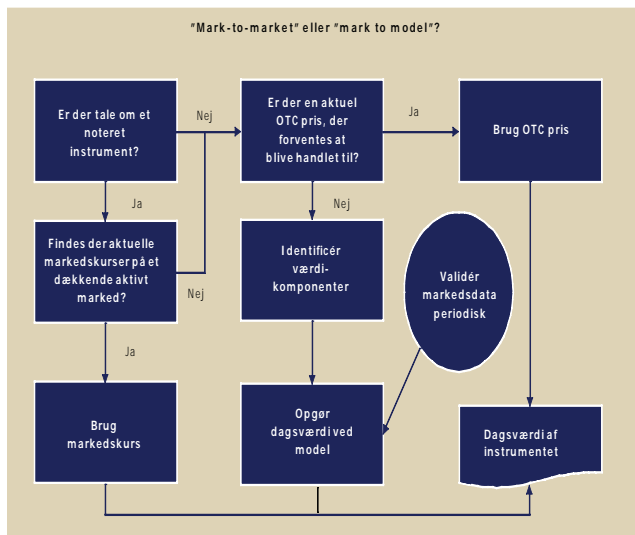
I forhold til fastlæggelse af dagsværdien anvendes der et dagsværdi-hierarki som udtryk for, hvilke principper der er mest relevante i forhold til fastlæggelsen af dagsværdi:

Det bedste mål for dagsværdien er en noteret pris på instrumentet (eller et identisk instrument) i et aktivt marked. Når markedet ikke længere er aktivt, må virksomhederne i stigende grad anvende transaktioner i inaktive markeder, egne vurderinger og værdiansættelsesmodeller.

Anvendelsen af kostpris er alene mulig for unoterede kapitalandele, og der skal i så fald foretages nedskrivningstest i forhold til genindvindingsværdien.

Hvorvidt et finansielt aktivs dagsværdi skal opgøres ved anvendelse af en model ("mark-to-model") frem for observerbare markedspriser ("mark-to-market") er en konkret vurdering, der skal foretages papir for papir, dvs. i grupper af finansielle aktiver med ensartede karakteristika.

Hvis der eksisterede flere aktive markeder eller flere udbydere af markedspriser, skal virksomheden overveje at indhente flere markedspriser, og så anvende markedsprisen på det mest fordelagtige aktive marked, som virksomheden har umiddelbar og direkte adgang til. Der vil for eksempel oftest være mere aktivitet og handel bag de større bankers egen OTC-kurs end de handler, der er registreret på Nasdaq OMX.

Ved anvendelsen af noterede markedspriser anses lukkekurser

typisk for at være mest repræsentative for dagsværdien af et finansielt instrument på den sidste handelsdag inden rapporteringsdagen. Den mest passende markedspris for et finansielt aktiv, der er i virksomhedens bøger, er "current bid price", som er udtryk for den pris en køber er villig til at betale, og for en finansiell forpligtelse i bøgerne er "ask price", som er udtryk for den pris en sælger er villig til at acceptere. Når virksomheden besidder både finansielle aktiver og finansielle forpligtelser med markedsrisici, der eliminerer eller i væsentlig grad reducerer hinanden, jf. dagsværdioptionen i IAS 39, kan det være passende at anvende "mid-market prices", dog således, at en åbentstående nettoposition måles til enten "current bid price" eller "ask price". Hvis "current bid prices" og "ask prices" ikke er tilgængelige, er markedsprisen ved "seneste handel" det bedste bevis for dagsværdi, medmindre der er sket væsentlige ændringer i markedet siden seneste handel.

Dagsværdien af en portefølje af finansielle instrumenter er resultatet af antallet af enheder ganget med markedsprisen pr. enhed, dvs. at der ikke må tages højde for det forhold, at man har en stor eller lille andel af den samlede beholdning af den pågældende type finansielle instrumenter. Omvendt hvis der ikke findes én samlet markedspris for et instrument i sin helhed, men der findes markedspriser for instrumentets komponenter, skal dagsværdien af instrumentet opgøres på baggrund af komponenterne. Hvis et finansielt aktivs kontraktmæssige betingelser og vilkår indeholder begrænsninger, der betyder, at selskabet ikke kan sælge eller omsætte aktivet frit, skal der tages højde herfor i dagsværdien, som vil være lavere end dagsværdien på et tilsvarende aktiv uden omsætningsbegrænsninger.

Har der for nyligt fundet en transaktion sted i instrumentet, kan virksomheden anvende transaktionsprisen, medmindre der er bevis for, at den ikke repræsenterer dagsværdien. Det kan være nødvendigt at justere værdien, hvis prisen er forældet (f.eks. for illikvide obligationsserier), og markedsbetingelserne har ændret sig i mellemtiden. Transaktionspriser på et lignende instrument kan være indikation på dagsværdien. Dette kræver indgående kendskab til instrumenternes karakteristika (såvel det instrument, der skal værdiansættes som det lignende instrument), og virksomheden må justere for eventuelle forskelle.

For finansielle instrumenter, der ikke er noteret på en børs, eller hvor den offentliggjorte børskurs må antages ikke at afspejle instrumentets dagsværdi, skal dagsværdien fastlægges ved hjælp af en værdiansættelsesteknik, der har til

formål at fastlægge den transaktionspris, som ville fremkomme i en handel på målingstidspunktet mellem uafhængige parter, der anlægger normale forretningsmæssige betragtninger.

Aktive vs. inaktive markeder

Uanset der sker transaktioner med det finansielle instrument, er det ikke nødvendigvis således, at der eksisterer et velfungerende marked. Det kan skyldes, at der kan være tale om tvangssalg. Indikationerne for at der er tale om tvangssalg kan være, at der er et lovmæssigt krav til at afhænde papirer, nødvendigt med et hurtigt likvidationssalg af aktivet eller enkelte/få købere.

Det er dog heller ikke således at det faktum, at der i en periode er et lavere antal transaktioner end normalt, ikke automatisk medfører, at der ikke er et aktivt marked. Det er ikke passende at se bort fra observerbare markedspriser i et aktivt marked, selvom markedet i en aktuel periode er relativt tyn- dere og illikvidt sammenlignet med tidligere perioder.

Ubalance mellem udbud og efterspørgsel er ikke det samme som et forceret salg eller tvangssalg.

Der er ikke nogen klar definition på, hvornår der er tale inaktive markeder. Karakteristika for et inaktivt marked kan være, at:

- der er en væsentlig nedgang i volume og handelsaktivitet
- tilgængelige priser afviger væsentligt over tid og mellem markeder
- der er ikke adgang til aktuelle priser.

Tilstedeværelsen af ovenstående forhold betyder dog nødvendigvis ikke i sig selv, at der er tale om et inaktivt marked, men dette afhænger af en konkret begrundelse for det enkelte marked. Det faktum, at der er en lavere aktivitet i et marked, er ikke per definition udtryk for et inaktivt marked, men det er i stedet mere afgørende med en vurdering af, om de transaktioner, der er i markedet, er udtryk for dagsværdi. I et inaktivt marked vil det kræve en større indsats at vurdere, om transaktioner i markedet er udtryk for dagsværdi og i modsat fald, hvilke korrektioner, der er nødvendige for at opgøre dagsværdien.

I efteråret 2008 har Topdanmark i delårsrapporten for 3. kvartal 2008 vurderet, at der for visse finansielle instrumenter ikke findes et aktivt marked:

”Topdanmark er enig i, at markederne for især CDO’s og senior secured loans ikke længere kan karakteriseres som aktive. Omsætningen er beskedent, og en meget stor del af de handler, der gennemføres i CDO’s og senior secured loans, skyldes tvangssalg af den ene eller anden art. Transaktionerne sker derfor ikke til priser, der afspejler frivillig handel mellem to parter. Hertil kommer, at de valueringer, der indhentes hos forskellige markedsaktører, ikke er konsistente, og at afvigelserne er meget store.”

Overgangen fra anvendelse af ”mark-to-market” til ”mark-to-model” er ikke en ændring i regnskabspraksis, men er en ændring i metode for at komme frem til regnskabspraksis, som er indregning til dagsværdi. Det beskriver Topdanmark i anvendt regnskabspraksis i årsrapporten for 2008 således:

”Anvendt regnskabspraksis er uændret i forhold til årsrapporten 2007.....

Andre forhold i 2008

Topdanmark har vurderet, at markederne for strukturerede kreditprodukter (f.eks. CDO’er) og banklån generelt ikke kan karakteriseres som aktive i henhold til definitionen i IAS 39 mod udgangen af 2008. I 4. kvartal 2008 har Topdanmark derfor besluttet at overgå til måling af disse typer aktiver ved hjælp af valueringsteknikker, modeller og skøn.....

Dagsværdi af finansielle instrumenter

Målingen af finansielle aktiver kan som oftest baseres på noterede priser eller observerbare markedsdata, men i nogle tilfælde er det nødvendigt at anvende værdiansættelsesmodeller, hvor væsentlige input er baseret på skøn. Dette vil altid gøre sig gældende for nogle typer af aktiver, som for eksempel unoterede aktier, mens det i andre tilfælde kan skyldes midlertidige forhold. Specielt bemærkes, at Topdanmark ved opgørelsen af dagsværdien på finansielle instrumenter har vurderet, at markederne for strukturerede kreditprodukter (f.eks. CDO’er) og banklån generelt ikke kan karakteriseres som aktive i henhold til definitionen i IAS 39 mod udgangen af 2008, og at værdiansættelsen af disse typer aktiver derfor er baseret på valueringsteknikker, modeller og skøn.

Der henvises i øvrigt til omtalen i beretningen samt note 18 om finansielle aktiver.”

Når der ikke er et aktivt marked, eller når det ikke er muligt at anvende observerbar markedsinformation uden signifikante justeringer (baseret på ikke-observerbare data), må virksomheden ty til værdiansættelsesmodeller. Dagsværdien

bestemmes i dette tilfælde ofte ved hjælp af diskonteringsmodeller, hvor instrumentets pengestrømme (faktuelle eller forventede) tilbagediskonteres med en passende markedsrente.

Målsætningen med at anvende værdiansættelsesmodeller er at opgøre en transaktionspris pr. rapporteringsdatoen i en handel mellem kvalificerede, villige og indbyrdes uafhængige parter under normale forretningsmæssige vilkår.

En måling af finansielle instrumenter i forhold til en værdiansættelsesmodel skal:

1. inddrage alle faktorer, herunder observerbare, aktuelle markedsdata, som må antages at influere på dagsværdien, og som markedsdeltagere må antages at ville tage i betragtning ved en prisfastsættelse af det pågældende finansielle instrument
2. være i overensstemmelse med almindeligt anerkendte metoder for prisfastsættelse af finansielle instrumenter.

I fastlæggelsen af dagsværdien af et aktiv bør der derfor som udgangspunkt altid ske en sammenholdelse/inddragelse af konstaterede observerbare transaktioner.

Anvendelse af værdiansættelsesmodeller

Der kan både være tale om anvendelse af interne modeller og eksterne modeller, som virksomheder får adgang til fra udbydere af investeringerne, og andre værdiansættelsesekspertter (f.eks. for CDO’er, CLO’er og andre strukturerede kreditprodukter). Hvis der anvendes eksterne modeller er det vigtigt, at virksomheden får indsigt i og udfordrer de forudsætninger, der anvendes i modellerne, såvel som metodevalget. Bemærk i den forbindelse, at en udbyders model, forudsætninger og pris principielt ikke kan betragtes som en endelig vurdering fra en uafhængig part. Derfor skal virksomheden også selv kritisk udfordre vurderingen.

Det er en væsentlig forudsætning, at investor opnår fuld indsigt i de underliggende risici, der indgår i de enkelte papirer for at kunne anvende en værdiansættelsesmodel. Det må dog også samtidig siges at være en af de store udfordringer i forhold til investering i eksempelvis funds of funds, hvor det kan være svært og tidskrævende at skaffe viden omkring de underliggende risici i de enkelte instrumenter. Dette er naturligvis en vurdering den enkelte investor bør forholde sig til i forbindelse med overvejelser omkring investering i forskellige mere eller mindre komplicerede typer af finansielle instrumenter.

Valget af konkret værdiansættelsesmodel til det enkelte instrument er en yderst subjektiv, skønmæssig og professionel vurdering og proces. Virksomheden skal periodisk (minimum en gang om året) ”kalibrere modellen til markedet”, dvs. teste de anvendte forudsætninger og output af modellen op mod aktuelle og observerbare transaktioner i markedet for det samme instrument, hvis de eksisterer, eller andre relevante, aktuelle og observerbare markedsdata.

I fastlæggelsen af en værdiansættelsesmodel skal der så vidt muligt lægges mest mulig vægt på brug af markedsdata og på mindst brug af virksomhedsspecifikke data. Modellen forventes at komme til et realistisk estimat for dagsværdien, hvis den på rimelig vis reflekterer, hvordan markedet vil prisfastsætte instrumentet, og hvis inputparametrene i modellen på rimelig vis reflekterer markedets forventninger og indeholder de risikjusterede afkastfaktorer i instrumentet.

I forhold til fastlæggelse af en intern værdiansættelsesmodel kan der tages udgangspunkt i opbygning af en egen intern model, der tager højde for faktorer så som:

- Renter, herunder den generelt stigende likviditetspræmie for at låne penge (den risikofrie rente)
- Kreditrisiko, herunder aktuel udvidelse af kreditspænd
- Valutakurser
- Aktie- og råvarepriser
- Volatiliteter mv.

Opbygning og dokumentation af en intern model kan være et større projekt og kræve en dyb finansiell indsigt og viden omkring markedsdata i forhold til anvendte faktorer.

Det er endnu vigtigere i dag, at virksomheden overvejer de aktuelle markedsforhold, og at modellen afspejler passende risikjustering af kredit og likviditet. Under normale forhold er likviditets- og kreditrisikopræmierne små og stabile for referencerenter (fx CIBOR eller LIBOR), men under den finansielle uro har vi siden august 2008 været vidne til en generel udvidelse af likviditets- og kreditspændet. Højere niveauer for likviditets- og kreditpræmier skyldes således en situation med øget usikkerhed, forringet kreditkvalitet og begrænset omsætning.

Eksempel på overordnet beskrivelse af en værdiansættelsesmodel

En mulig prisfastsættelsesmetode for CLO er modellering af obligationsafkast i en ’multi asset’ portefølje (flere tran-

ches og flere underliggende obligationer) i en kreditrisikoprismodel.

Hvis historiske tabsdata ikke er tilgængelige, bygger modellen på simulering af forventede tab på lån. Til dette formål anvendes typisk Monte Carlo-simulering. Monte Carlo-metoden er et statistisk værktøj til evaluering af sandsynligheder af et vist udfald (i denne sammenhæng – kredittab blandt obligationsudsteder) ved hjælp af mange simuleringer.

I prisfastsættelsen af CLO skal der findes en passende præmie for hver enkel tranche, der afspejler hver tranches kreditrisiko. I lighed med simple derivater skal præmien vælges således, at nutidsværdien af pengestrømme (betale/modtage) er lig nul. Specifikation af værdiansættelsesmodellen er en udfordrende opgave og afhænger i en høj grad af den konkrete struktur af produktet.

Efterfølgende skal modeludvikler estimere inputfaktorer, hvor de vigtigste grupper er:

1. Korrelation i default (ρ) – kalibrering af dette parameter er den mest udfordrende del af modelopbygningen til prisfastsættelse af kredit derivater. Den mest hensigtsmæssige tilgang vil være, at kalibrere ρ på baggrund af historiske default korrelationer. Når korrelationen er høj, betyder det, at defaults sker eller ikke sker samtidig, og vil påvirke risikoen af de forskellige tranches. (Modellen kunne også indeholde korrelation mellem renter, obligationer og udsteders kreditrisiko, men da dette gør modellen mere kompleks, laves der typisk antagelse om uafhængighed eller nul korrelation mellem de to parametre).
2. Default sandsynlighed (PD) opgøres i pct.-sandsynlighed for, at modparten misligholder sine forpligtelser i løbet af de næste 12 måneder (denne periode er konsistent med kravene i Basel II om interne kreditmodeller). Hvis en tilstrækkelig længe datahistorik (minimum 3 år) er tilgængelig, udregnes PD på baggrund af historiske data, ved hjælp af en statistisk model.
3. Loss-given default (LGD) (tab som følge af default, opgøres i %) kan også estimeres ved hjælp af en statistisk model (f.eks. logit model), men manglen af tilstrækkelige data kombineret med den kompleksitet i LGD estimering gør, at de færreste estimerer LGD selv.

Oplysninger i årsrapporten

I henhold til ændring til IFRS 7, som træder i kraft for regnskabsår, der begynder 1. januar 2009 eller senere (med

mulighed for implementering før tid), skal der i årsrapporten gives nærmere oplysninger ved opdeling af finansielle aktiver og finansielle forpligtelser i forhold til metode for opgørelse af dagsværdi. Der sondres mellem følgende tre niveauer:

1. Noterede priser
2. Observerbare input, hvor instrumentet er målt til dagsværdi baseret på observerbare input, f.eks. rentekurve, volatilitet og handelspriser på tilsvarende instrumenter mv.

3. Ikke-observerbare input, hvor instrumentet er målt til dagsværdi baseret på egne antagelser og forudsætninger samt ekstrapolation.

Bemærk, at det ikke er den samme opdeling som dagsværdihierarkiet fra IAS 39 og regnskabsbekendtgørelserne.

I note 44 i Danske Banks årsrapport for 2008 opdeles og oplyses de finansielle aktiver og finansielle forpligtelser efter de tre niveauer

NOTER FOR DANSKE BANK KONCERNEN

2008	Noterede priser	Observerbare input	Ikke-observerbare input	I alt
Finansielle aktiver				
Aktiver i handelsportefølje	280.257	579.466	1.064	860.787
Finansielle investeringsaktiver	98.644	33.901	1.772	134.317
Udlån til dagsværdi	-	667.181	-	667.181
Aktiver i puljer og unit-link investeringskontrakter	34.635	-	-	34.635
Aktiver vedr. forsikringskontrakter	145.929	7.669	1.747	155.345
I alt	559.465	1.288.217	4.583	1.852.265
Finansielle forpligtelser				
Forpligtelser i handelsportefølje	16.545	606.745	-	623.290
Udstedte realkreditobligationer	479.534	-	-	479.534
Indlån i puljer og unit-link investeringskontrakter	-	41.827	-	41.827
I alt	496.079	648.572	-	1.144.651
2007				
	Noterede priser	Observerbare input	Ikke-observerbare input	I alt
Finansielle aktiver				
Aktiver i handelsportefølje	434.683	216.911	543	652.137
Finansielle investeringsaktiver	32.737	2.591	-	35.328
Udlån til dagsværdi	-	627.809	-	627.809
Aktiver i puljer og unit-link investeringskontrakter	40.758	-	-	40.758
Aktiver vedr. forsikringskontrakter	160.998	-	3.301	164.299
I alt	669.176	847.311	3.844	1.520.331

I årsrapporten for Topdanmark for 2008, jf. note 18, er der endvidere givet oplysninger omkring de anvendte forudsætninger i forhold til ikke-observerbare input.

Topdanmarks årsrapport 2008

Noter • koncernen

Mio. kr.

Note 18. Obligationer

2008	Noterede priser	Observerbare input	Ikke-observerbare input	I alt
Skadeforsikring				
Statsobligationer	0,6	-	-	0,6
Realkreditobligationer	4,6	3,9	-	8,5
CDO's	-	0,2	0,8	1,0
Kreditter*	0,4	0,1	0,1	0,6
Andet	-	0,2	-	0,2
Obligationer skadeforsikring, i alt	5,6	4,4	0,9	10,9
Livsforsikring				
Statsobligationer	0,3	-	-	0,3
Realkreditobligationer	6,7	5,8	-	12,5
CDO's	-	0,4	1,4	1,8
Kreditter*	1,1	0,3	0,9	2,3
Andet	-	0,2	-	0,2
Obligationer livsforsikring, i alt	8,1	6,7	2,3	17,1
Obligationer, i alt	13,7	11,1	3,2	28,0

*) Beløbet under ikke observerbare input i livsforsikring indeholder en eksponering på 167 mio. kr., som er afdekket af en total return swap med skadeforsikring

Måling af dagsværdi

Opgørelsen til dagsværdi er baseret på de noterede priser, der fremkommer i forbindelse med omsætning i aktive markeder. Findes der et aktivt marked for børsnoterede obligationer måses som udgangspunkt til lukkekursen på balancedagen. Er der ikke noteret en lukkekurs, anvendes en anden offentlig kurs, der må antages bedst at svare hertil. For noterede papirer, hvor lukkekursen ikke afspejler dagsværdien, anvendes vurderings-teknikker eller andre observerbare oplysninger til fastlæggelse af dagsværdien.

Når der ikke findes et aktivt marked for et finansielt instrument, anvendes så vidt muligt valuerings-teknikker, hvor input er baseret på observerbare markedsdata. Afhængigt af aktivets eller passivets karakter kan der være tale om beregning ud fra grundlæggende parametre som rente, valutakurser og volatilitet eller ved sammenligning med handelspriser for tilsvarende instrumenter.

I de tilfælde, hvor der efter Topdanmarks opfattelse ikke kan ansættes en værdi på baggrund af observerbare markedsdata, har Topdanmark beregnet en værdi ud fra forudsætninger, der som udgangspunkt er ens for alle lån og kreditobligationer uanset om de ejes direkte eller som underliggende aktiv i CDO's.

Forudsætninger:

Andelen af lån og kreditobligationer, der misligholdes.

Q1 2009 5% p.a.

Q2 2009 - Q3 2011 10% p.a.

Q4 2011 - Q1 2012 5% p.a.

Herefter 3% p.a.

Recovery:

Senior gæld 60%

Subordineret gæld, mezz 20%

Diskonteringsrenten er 10% efter skat uden hensyn til valuta.

Porteføljen screenes for aktiver, hvor risikoen for tab synes høj i forhold til modelværdierne. Disse aktiver tillegges en lavere værdi efter Topdanmarks skøn. I enkelte tilfælde, hvor det er åbenbart, at forudsætningerne fører til for lav værdi, kan Topdanmark også justere værdiansættelsen opad.

I 2007 var dagsværdien af obligationer primært opgjort på basis af noterede priser.

Hvordan ser fremtiden ud for intern revision?

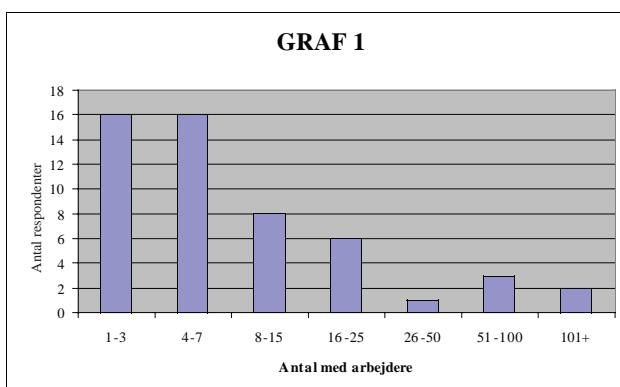

Af Jess Kjær Mogensen og Johan Arnesson, PricewaterhouseCoopers

Denne artikel bygger på en undersøgelse, som PricewaterhouseCoopers har gennemført i efteråret 2008 med det formål at identificere udviklingstendenser, som vil få indvirkning på den interne revision i de kommende år.

Undersøgelsen er gennemført i de skandinaviske lande af PricewaterhouseCoopers i forbindelse med en lignende international undersøgelse og har omfattet udsendelse af spørgeskemaer til 132 interne revisionschefer i Skandinavien (Danmark, Norge og Sverige). Vi modtog i alt 52 besvarelser, svarende til en svarprocent på 39 %, hvilket vi anser for meget tilfredsstillende, spørgeskemaets mange spørgsmål og svarmuligheder taget i betragtning. Vi har i tilknytning til spørgeskemaundersøgelsen gennemført 12 interview med udvalgte interne revisionschefer i de skandinaviske lande.

Respondenterne repræsenterede en bred spredning inden for intern revision i Skandinavien, herunder spredning på størrelse, jf. nedenstående Graf 1.

Trends, som påvirker intern revisions rolle, ansvar og opgaver

For at få svar på, hvordan fremtiden ser ud for den interne revisionsprofession i Danmark, spurgte vi, hvilke trends, respondenterne forventer, vil få størst indflydelse på deres roller og ansvar (hvad de gør) og dels på opgaver (og ressourcer).

Svaret var meget entydigt og helt på linje med de svar, som

kom frem i vores internationale undersøgelse. I nedenstående tabel er oplyst de trends, som respondenterne forventer vil have størst indvirkning.

De områder, som sandsynligvis vil få størst indvirkning på de danske interne revisorer, er:

Område	Indvirkning på roller og ansvar	Indvirkning på intern revision (ressourcer)
	Stor eller meget stor (%)	Stor eller meget stor (%)
Risk management	77	92
Etik/Compliance	54	69
Corporate governance (virksomhedsledelse)	54	77
Nye regler	54	62
Generelle forretningsmæssige/økonomiske trends	54	23

Undersøgelsen viser tydeligt, at risikohåndtering (risk management) og etik vil være de områder, som i størst grad vil påvirke intern revisions rolle og ressourcer. I lyset af de seneste års økonomiske udvikling ser det ud som om, risikohåndtering har været nedprioriteret i mange organisationer. I fremtiden kan interne revisorer således få en væsentlig større rolle med at kontrollere, at organisationen har velfungerende risikohåndtering, der omfatter alle de risici, som organisationen er eksponeret for.

Ser vi på Skandinavien, kommer etik og compliance på den andenplads. Dette er ikke overraskende med tanke på de sager, der har været inden for dette område over de seneste år. Sagerne har ikke alene haft en økonomisk effekt, men har også skadet virksomhedernes omdømme. Et fremtidigt arbejdsområde for den interne revision kunne derfor være de forretningsgange og procedurer, som eksisterer for håndtering af negativ omtale i pressen.

Fokusområder for interne revisorer

Vi spurgte, inden for hvilke områder respondenterne vurderer, at intern revision vil få et større ansvar. For at tydeliggøre de væsentligste områder er svarene ”mere ansvar” og ”meget mere ansvar” vist sammenlagt i nedenstående tabel.

Større fokusområder for interne revisorer i Danmark:

Fokusområde	Mere ansvar (%)	Meget mere ansvar (%)	Sammenlagt - mere og meget mere ansvar (%)
Revision af ERM-processen	54	23	77
Projektledelse vedrørende intern kontrol	69	0	69
Continuous auditing	54	8	62
Revision af finansielle kontroller	46	8	54
Undersøgelser af overtrædelse af etik og corporate conduct	46	8	54
Revision af effektivitet og produktivitet	39	8	47
Træning af medlemmer af revisionsudvalg	31	8	39
Organisationens generelle etikprogram	31	8	39
Revision af it-sikkerhed	23	8	31

Svarene viser tydeligt, at der er to områder, som respondenterne i Danmark forventer, vil modtage øget opmærksomhed: revision af ERM-processen og projektledelse vedrørende intern kontrol. Hvis man sammenligner med de skandinaviske svar, er det ”continuous auditing”, som er på andenpladsen. Sammenligner man så med den internationale undersøgelse, er der byttet om på prioriteterne, idet ”continuous auditing” er det vigtigste område, mens ERM-processen kommer på andenpladsen.

Hvad betyder listen da for interne revisorer? For at kunne revidere ERM-processen og anvende ”continuous auditing” må man naturligvis have god forståelse for, hvad områderne indebærer. Vi spurgte derfor også, hvor fortrolige respondenterne er med disse to områder. Blandt respondenterne anså 46% sig for at have stor eller ekspertviden om ERM. Når det gælder ”continuous auditing”, spurgte vi ikke på helt samme måde, men hele 40% af de danske respondenter svarede, at de allerede på daværende tidspunkt havde implementeret dette til fulde, og 50% svarede, at det vil være implementeret inden for de næste fire år. Definitionen af ”continuous auditing” er også et forhold, som kan drøftes. Der er flere problemstillinger i relation til ”continuous auditing”, som kort kan sammenfattes i, at det ikke er intern revisions ansvar løbende at overvåge processer og kontroller. Denne opgave henhører sædvanligvis under det almindelige ledelsesansvar. Intern revision kan dog godt medvirke ved at undersøge og vurdere ledelsens handlinger på området.

Nye og gamle kompetencer

For at kunne imødegå de udfordringer, som interne revisorer står over for, er det nødvendigt at tilegne sig nye kompetencer eller genopfriske tidligere tilegnede kompetencer.

Ifølge undersøgelsen er det følgende kompetenceområder, som bliver vigtigere eller meget vigtigere for interne revisorer i Danmark i de kommende år:

Total %	Kompetenceområde
85	Data mining og analyse
77	Risikoanalyse
69	Risikohåndtering
62	Informationsteknologi
54	Besvigelsesundersøgelser
46	Informationssikkerhed
46	Skriftlig kommunikation
46	Juridiske forhold
39	Regler og regulering
39	Mundtlig kommunikation
36	Afsløring af bedrageri
31	Analytiske undersøgelser
31	Projektledelse
31	ERP-system
31	Six Sigma
23	Privacy
23	Sprogkunderskaber
23	Generel virksomhedsviden
23	CSR
23	Revision
8	Knowledge management
8	Markedsføring og salg

Listen viser, at den fortsat øgede anvendelse af og kompleksitet i it-systemer medfører, at der er behov for andre kompetencer og værktøjer end tidligere for at kunne håndtere de stadigt stigende datamængder. I Danmark svarede hele 69%, at de i dag bruger data mining og analyseværktøjer, men dog har behov for at forbedre deres kompetencer på disse områder. Listen viser også, at der mangler kompetencer inden for besvigelsesundersøgelser og eksterne regelsæt. Set i lyset af den seneste tids økonomiske turbulens må vi sandsynligvis forvente ny regulering, særligt i relation til risikostyring i finansielle virksomheder. Dette vil naturligvis påvirke den interne revision, hvorfor løbende ajourføring med udviklingen på området er essentiel.

Vores interviewundersøgelser viser ligeledes, at veletablerede kompetencer er nødvendige, hvilket fremgår af udsagn vi mødte i forbindelse med vores interviews, som f.eks. ”Der er behov for specialister, som forstår og kan udfordre komplekse forretningsmæssige problemstillinger” og ”Dybe kernekompetencer er det væsentligste kriterium i forbindelse med nyansættelser”.

I den internationale undersøgelse er områderne stort set de samme som ovenstående. Den væsentligste forskel er ”Afsløring af bedrageri”, som prioriteres højere i den internationale undersøgelse, hvilket - de nyheder, der har været vedrørende ledelsen i visse virksomheder taget i betragtning - måske ikke er overraskende.

Til håndtering af det øgede behov for it-kompetencer har respondenterne anført nedenstående strategier:

Procent	Strategi
77	Forøgelse af kernekompetencerne hos alle i intern revision, så de får bedre forståelse for teknologiske risici og derved bedre kan revidere under hensyn hertil
62	Øget anvendelse af eksterne eksperter
39	Anskaffelse af mere avancerede it-løsninger til adressering af it-risici
23	Anvendelse af it-eksperter uden revisionsbaggrund
15	Forøgelse af andelen af it-revisorer i de interne revisioner
15	Forøgelse af antallet af it-revisorer med relevante eksamener og lignende
8	Ansættelse af erfarne it-revisorer

Nye arbejdsmetoder

Med tanke på de ovenfor nævnte ændringer vedrørende it mv. bør disse have indflydelse på revisionsplanlægningen. Vi spurgte derfor, hvordan planlægningsprocessen kommer til at se ud og fik nedenstående svar:

Procent	Planlægningsprocessen vil
69	indeholde løbende risikoanalyse, og revisionsplanen må derfor løbende ændres og opdateres igennem året
15	involvere en omfattende årlig risikoanalyse og en rullende revisionsplan, som opdateres oftere end hver tolvte måned
8	inkludere den kontinuerlige ERM-proces, som gennemføres af organisationen som grundlag for revisionsplanen
8	involvere en holistisk årlig risikoanalyse og derudfra udvikle den årlige revisionsplan

Undersøgelsen viser tydeligt, at risikoanalysen vil blive opdateret mere end en gang om året, og at revisionsplanen omarbejdes oftere end hver tolvte måned.

Revisionsunderstøttende teknikker

For at kunne håndtere de ændrede krav - og måske frem for alt de øgede informationsmængder - spurgte vi, hvordan det vil påvirke anvendelsen af revisionsunderstøttende værktøjer og metoder sammenlignet med i dag. Også her viste det sig, at risikoanalyse og risikohåndtering var de forhold, som respondenterne mente bliver vigtigere eller meget vigtigere end i dag. Endvidere var vidensdeling og databaser eksempler på forhold med stigende vigtighed. Dette er i god tråd med, at revisionsomfanget øges, og at interne revisorer i fremtiden har behov for at være eksperter på flere områder, eller som minimum hurtigt kunne tilegne sig viden på forskellige områder, som skal revideres.

Teknik	Anvendes i dag (%)	Vigtigere eller meget vigtigere sammenlignet med i dag (%)
Software til afsløring og forebyggelse af bedrageri	15	62
Software til "continuous monitoring/auditing"	8	62
Risikoanalyse- og risikohåndteringssoftware	23	62
Software og databaser til vidensdeling og udveksling af best practice	8	54
Software til styring af revisioner	36	46
Software til dataudtræk og analyser	69	39
Automatiserede arbejdsoplysninger	54	39
Rapportgeneratorer	8	39
Software til egenkontrol	23	39
Teknikker vedr. kunstig intelligens	8	39
Software til vurdering af netværkssikkerhed	31	31
Software til håndtering af "Sarbanes-Oxley"	8	23

Kvalitet og udvikling

Ifølge IIA's regler skal alle interne revisioner løbende foretage

kvalitetsudviklingsarbejde. En del af dette arbejde består i en evaluering af den interne revision fra forskellige perspektiver. For at få svar på, hvordan respondenterne vurderer kvalitet, og hvad målingen skal fokusere på, spurgte vi, hvordan et fremtidigt monitoreringssystem skulle se ud.

Procent	Om fire år har intern revision et monitoreringssystem, som:
69	indeholder målbare mål
54	giver interessenterne mulighed for at bedømme kvaliteten af de interne revisionsaktiviteter
54	inkluderer et balanced scorecard
46	inkluderer periodiske benchmark i forhold til andre interne revisionsfunktioner
39	følger op på, at målene for intern revision tilpasses interessenternes behov og forventninger
23	er direkte sammenhængende med et incitamentsprogram
8	inkluderer mål for effektivitet (f.eks. antal opdagede besvigelser eller antal observationer med høj risiko)

Svarene viser tydeligt, at respondenterne ser monitoreringssystemer som en god måde at få information om kvaliteten af de interne revisionsaktiviteter fra de forskellige interessenter. Et monitoreringssystem vil ligeledes medvirke til at sikre, at intern revisions mål er på linje med interessenternes. Målene skal være målbare. Dog anser 31% af respondenterne ikke dette som nødvendigt, hvilket er lidt bekymrende.

Når det gælder gennemførelse af ekstern vurdering af den interne revision i overensstemmelse med IIA-standard 1300, svarer kun 39% i Danmark, at de i de kommende år vil gennemføre en sådan. Dette er betydeligt lavere end i Sverige og Norge, hvor de tilsvarende tal er henholdsvis 82% og 77%.

Undersøgelsen

Den internationale undersøgelse "Internal Audit 2012" kan allerede nu downloades fra www.pwc.com

Mere momsfradrag til forsikringselskaber!

*Af Claus Bohn Jespersen
Manager indirect tax services
PricewaterhouseCoopers*

SKAT har efter lang betænkningstid og forhandling med Forsikring og Pension nu anerkendt, at forsikringselskaber har lov til at anvende lignende gunstige retningslinjer for opgørelsen af den delvise momsfradragsret som de, der gælder for pengeinstitutter. Med andre ord kan livs- og skadesforsikringselskaber se bort fra henholdsvis opsparingselementet og skadesudbetalinger ved opgørelsen af omsætningen. SKAT har endvidere i en opfølgende meddelelse accepteret, at selskaberne kan medregne ikke-realiserede kursgevinster ved opgørelsen af den samlede omsætning. Disse to faktorer vil alt andet lige betyde en forøget ret til at fratække moms i selskaberne – i visse tilfælde op i nærheden af 100%.

Efter momslovens almindelige principper skal en virksomhed, der afholder udgifter, som anvendes både i forbindelse med momspligtige og momsfrie aktiviteter, opgøre momsfradragsretten på baggrund af en fordeling mellem de pågældende aktiviteter. Efter EU-momsretten findes der forskellige fordelingsnøgler, men Danmark anerkender alene en fordeling foretaget på baggrund af omsætningsfordelingen mellem de to typer af indtægter. Historisk set har dette princip specielt i den finansielle sektor, herunder i forsikringsbranchen, givet store udfordringer, da det er vanskeligt at definere omsætningen på produkterne i branchen.

I dette lys har SKAT nu fastlagt retningslinjer, som nærmere definerer hvilke poster i forsikringselskabets regnskab, der skal indgå ved beregningen af momsfradragsprocenten for fællesudgifter. SKAT accepterer med disse nye retningslinjer, at der sker en betydelig reduktion af den del af den momsfrie omsætning, som skal indgå ved beregningen af momsfradragsprocenten. Resultatet bliver en forbedret adgang til at fradrage moms på de betragtelige fællesomkostninger, som et typisk forsikringselskab har.

Den oprindelige ændring til opgørelsen af momsfradragsprocenten kom i juni 2008. I december 2008 – efter pres fra Forsikring og Pension – kom SKAT med en justering af

retningslinjerne, der strømliner retningslinjerne med de gældende regler for pengeinstitutter. På baggrund af den administrative byrde hos selskaberne ved at adskille realiserede og ikke-realiserede kursgevinster og -tab, når investeringsafkastet skal opgøres, samt at pengeinstitutter ikke skal lave denne fordeling, accepterede SKAT, at forsikringselskaber heller ikke skal skelne mellem realiserede og ikke-realiserede kursgevinster og -tab.

Tilpasningen betyder, at forsikringsvirksomheder fra 1. januar 2009 skal medtage kursgevinster- og -tab, uanset om de er realiserede eller ej. Det vil alt andet lige betyde en større momsfradragsprocent i de år, hvor investeringsafkastet er negativt, hvilket SKAT har anerkendt.

Uanset SKATs meddelelser er der dog stadig en række uklare punkter ved opgørelse af omsætningen, f.eks. spørgsmål om hvordan op- og nedskrivninger på investeringsejendomme skal behandles.

Efter vores opfattelse er der argumenter, der taler for, at retningslinjerne endvidere får en afledt effekt på lønsums-afgiftsbetalingen hos forsikringselskaberne. Det vil sige i det omfang, at forsikringselskaberne anvender den delvise momsfradragsprocent som grundlag for reduktion i lønsums-afgiftsgrundlaget. Vi er dog bekendt med, at dette punkt er genstand for nærmere overvejelser hos SKAT.

Udlejningsejendomme med eget SE-nr.

Ved ændringen i december 2008 meldte SKAT endvidere ud, at forsikringsvirksomheders udlejningsejendomme, hvor de er frivilligt momsregistreret med særskilt SE-nr., skal anses som delregistrerede virksomheder. SKAT anerkendte dog samtidig, at de særskilte SE-nr. kan opretholdes som rene administrative numre indtil 31. december 2009. Det er dog en betingelse, at den pågældende virksomhed retter henvendelse til SKAT herom. Det betyder, at særskilte SE-nr. skal afvikles inden 1. januar 2010 og fremtidige anmodninger om særskilte SE-nr. betyder, at virksomheden opnår en delregistrering.

Vi gør opmærksom på, at det vil få stor betydning for momsfradragsretten i negativ retning, hvis disse SE-nr. på udlejningsejendomme anses for delregistreringer, når det er denne omsætning, som er med til at generere den delvise momsfradragsprocent. Konsekvensen er nemlig, at omsætningen ikke kan medregnes ved opgørelsen af den delvise momsfradragsret for fællesomkostninger. Med andre ord er det vigtigt at gøre sig klart, om din virksomhed har sådanne særskilte SE-

nr. og om det er hensigtsmæssigt, at det skal være såkaldte delregistreringer.

Livsforsikringselskaber

SKAT har meddelt, at den samlede omsætning, der medgår ved opgørelsen af den delvise momsfradragret efter momslovens § 38, stk. 1, som udgangspunkt skal opgøres således:

- Præmier f.e.r., i alt (post 1)
- Modtaget genforsikringsdækning (post 5.2)
- Opsparingselement (modregnes i præmier f.e.r.)
- Investeringsafkast (post 2), den del som forsikringselskabet selv kan råde over efter reglerne om kontribution - undtaget gevinster og tab ved salg af domicilejendomme
- Omsætning fra investeringsejendomme
- Omsætning fra syge- og ulykkesforsikring
- Anden omsætning, jf. pkt. 4.5.

Skadesforsikringselskaber

SKAT har meddelt, at den samlede omsætning, der medgår ved opgørelsen af den delvise momsfradragret efter momslovens § 38, stk. 1, som udgangspunkt skal opgøres således:

- Bruttopræmier (post 1.1)
- Afgivne forsikringspræmier (post 1.2) (modregnes i bruttopræmier)
- Modtaget genforsikringsdækning (post 3.2)
- Udbetalte erstatninger (post 3.1) (modregnes i bruttopræmier)
- Bonus og præmierabatter (post 4) (modregnes i bruttopræmier)
- Investeringsafkast, den del som forsikringselskabet selv kan råde over efter reglerne om kontribution - undtaget gevinster og tab ved salg af domicilejendomme
- Omsætning fra investeringsejendomme
- Anden omsætning.

Tilbagebetaling af moms

Indtil 20. december 2008 var forsikringselskaber berettiget til at anmelde krav mod SKAT om tilbagebetaling af moms tilbage til 2004, hvis de nyere gunstige regler gav grundlag for et større momsfradrag. Da den udmeldte frist er overskredet på nuværende tidspunkt, er forsikringselskaber kun berettiget til at foretage regulering inden for den ordinære frist på 3 år. Det vil sige, at forsikringselskaber kan gå tre år tilbage i tiden.

Revisionsudvalg - endnu engang

*Revisionschef Claus Okholm,
Nykredit*

I seneste nummer af INFO var medtaget en artikel om nye regler for revisionsudvalg i den finansielle sektor. Artiklen var baseret på det af Finanstilsynet den 3. november 2008 udsendte høringsudkast til bekendtgørelse om revisionsudvalg i virksomheder mv. samt koncerner, der er underlagt tilsyn af Finanstilsynet.

Den endelige bekendtgørelse af 22. december 2008 er på en række væsentlige punkter ændret i forhold til høringsudkast af 3. november 2008. Bl.a. indebærer den endelige bekendtgørelse, at revisionsudvalget kan etableres for den finansielle koncern som helhed. Endvidere er reglerne på en række områder tilpasset regler for ikke-finansielle virksomheder, dvs. revisorlovens § 31, som blev vedtaget i juni 2008.

I det følgende redegøres for reglerne i den endelige bekendtgørelse.

Bekendtgørelsen tager som nævnt udgangspunkt i de rammer, der er valgt i revisorloven vedrørende krav om revisionsudvalg i virksomheder af interesse for offentligheden, jf. revisorlovens § 31.

I særreglerne fra Finanstilsynet er det et krav, at alle virksomheder under tilsyn, og som har en balancesum på 500 mio. kr. eller derover, skal etablere et revisionsudvalg. I koncerner med flere virksomheder, som har pligt til at oprette revisionsudvalg, kan der, i stedet for at etablere særskilte revisionsudvalg for samtlige virksomheder, etableres et fælles revisionsudvalg for disse virksomheder i koncernen eller en del heraf. Det er præciseret, at det fælles revisionsudvalg skal overvåge, at der tages hensyn til forhold, der er væsentlige for den enkelte virksomhed, uanset om det er væsentligt for koncernen. Det fælles revisionsudvalg skal således særskilt behandle hver virksomhed, som er omfattet af det fælles revisionsudvalg, samt forelægge forhold af betydning for den enkelte virksomhed for denne virksomheds bestyrelse. Den organisatoriske indplacering

af det fælles revisionsudvalg skal ske i en modervirksomhed under dansk tilsyn.

Revisionsudvalgets opgaver er uændret i forhold til høringsudkast og omfatter:

- At overvåge regnskabsaflæggelsesprocessen.
- At overvåge, om virksomhedens interne kontrolsystem, eventuelle interne revision og risikostyringssystemer fungerer effektivt.
- At overvåge den lovpligtige revision af årsrapporten.
- At overvåge og kontrollere revisors uafhængighed, herunder særligt leveringen af yderligere tjenesteydelser til virksomheden.

Medlemmer af revisionsudvalget skal være medlemmer af den bestyrelse, der etablerer udvalget. Har bestyrelsen besluttet, at revisionsudvalget udgøres af bestyrelsen i sin helhed finder bestemmelserne om revisionsudvalget anvendelse for bestyrelsen som helhed.

Mindst ét medlem af revisionsudvalget skal både være uafhængigt og have kvalifikationer inden for regnskabsvæsen eller revision. Ansvar for og vurderingen af, om mindst ét bestyrelsesmedlem er uafhængigt og har tilstrækkelige kvalifikationer, påhviler den samlede bestyrelse.

Et *uafhængigt* medlem af revisionsudvalget i en finansiel modervirksomhed kan også være uafhængigt medlem af revisionsudvalget i virksomhedens finansielle dattervirksomheder, uanset at vedkommende repræsenterer en kontrollerede aktionærs interesser. Dette forudsætter, at medlemmet tillige er bestyrelsesmedlem i den eller de pågældende dattervirksomheder.

Et bestyrelsesmedlems *kvalifikationer* er tilstrækkelige, hvis denne kan foretage en selvstændig vurdering af, om virksomhedens regnskabsaflæggelse, interne kontrol, risikostyring og lovpligtige revision er tilrettelagt og gennemført på en hensigtsmæssig måde set i forhold til virksomhedens og eventuelt koncernens størrelse og kompleksitet.

Kvalifikationerne kan ifølge bekendtgørelsen være opnået gennem én eller flere af følgende uddannelser eller beskæftigelser i virksomheder, der aflægger regnskab efter lov om finansiel virksomhed eller IFRS:

- statsautoriseret eller registreret revisor

- ledelsesansvar for aflæggelse af årsregnskaber opnået som økonomidirektør
- ansvar for ledelse af en intern revisionsfunktion
- erfaring fra medlemskab af revisionsudvalg
- anden erfaring med overvågning af regnskabsaflæggelse og revision af regnskaber
- anden tilsvarende relevant erfaring.

Ovenstående erfaring skal tidsmæssigt mindst have omfattet ét regnskabsår.

Bestyrelsen skal ved etableringen af revisionsudvalget sende meddelelse til Finanstilsynet om, hvem bestyrelsen anser for det uafhængige medlem med kvalifikationer inden for regnskabsvæsen og/eller revision, med oplysning om, på hvilket grundlag vurderingen er foretaget. Oplysninger herom skal tillige fremgå af virksomhedens årsrapport og af virksomhedens hjemmeside, hvis virksomheden har en hjemmeside.

Finanstilsynets bekendtgørelse træder i kraft den 31. december 2008 således, at der senest på den førstkomende ordinære generalforsamling, der afholdes efter denne dato, sammensættes en bestyrelse med et uafhængigt og kvalificeret medlem. Bestyrelsen skal etablere revisionsudvalget umiddelbart herefter.

Betydning af revisionsstandarder ved planlægning og udførelse af IT-revision

Af Chief Auditor Bent Poulsen,
VP Securities

Indledning

Et væsentligt element i min kandidatafhandling (Cand.merc. aud.studiet) var resultatet af en spørgeskemaundersøgelse, som blev gennemført med bl.a. stor bistand fra Foreningen af Interne Revisorer (IIA Denmark Chapter). Jeg er foreningen meget taknemmelig for at distribuere link til spørgeskemaundersøgelsen til foreningens medlemmer, og derfor denne artikel til foreningsbladet.

Baggrund for spørgeskemaundersøgelsen

Virksomhedernes informationssystem danner baggrund for udarbejdelsen af regnskaber mv., og informationssystemet er ofte i væsentligt omfang bundet sammen med virksomhedens øvrige it-systemer, hvor de enkelte transaktioner mv. registreres.

For at udvikle dansk revisionspraksis i overensstemmelse med international revisionspraksis, er der siden 2003 løbende udsendt danske revisionsstandarder (RS'er) til afløsning af de tidligere revisionsvejledninger. De danske revisionsstandarder er oversættelser af de internationale revisionsstandarder (ISA) med nødvendige skærper som følge af en lokal dansk lovgivning¹.

I 2005 kom afløserne for RV 1, 14 og 17 i form af

- RS 315 forståelse af virksomheden og dens omgivelser
- RS 330 revisors handlinger som reaktion på vurderede risici
- RS 500 revisionsbeviser

Endvidere blev der udarbejdet en ren dansk RS 3411 for erklæringer om generelle it-kontroller og applikationskontroller mv., som revisor udfører hos en serviceleverandør for leverandøren eller hans kunder. RS 3411 er underordnet RS 3000 om andre

erklæringsopgaver med sikkerhed. Bortset fra RS 3411 er revisionsstandarderne ikke specifikt målrettet imod it-anvendelsen, idet it-revision blev en integreret del af revisionsprocessen.

I 2006 blev RS 402 om revisionsmæssige overvejelser vedrørende brug af serviceleverandører introduceret. Med udsendelsen i september 2007 af RS 600 om brug af anden revisors arbejde var der ikke flere gældende revisionsvejledninger tilbage².

Grundlaget for undersøgelsen

Eksterne og interne revisorer havde opnået betydelig erfaring med at tilrettelægge og gennemføre it-revision efter de udgåede revisionsvejledninger, og de udgåede revisionsvejledninger RV 14 og RV 17 var specifikt målrettet imod revision af it-anvendelsen.

Undersøgelsen skulle bidrage til at vurdere, om afskaffelsen af målrettede vejledninger og beslutningen om integration af it-revision i den samlede revisionsproces har haft væsentlig betydning for revisors planlægning og gennemførelse af it-revision, herunder om en eventuel påvirkning har været positiv eller negativ.

RS 315 stiller krav om, at revisor som led i forståelsen af virksomheden skal foretage en risikovurdering. Endvidere at revisor skal forstå den interne kontrol. Jeg ville derfor også forsøge at få fastlagt, om revisionsstandarderne medførte øget behov for at benytte kontrolstandarder.

Undersøgelsen blev bygget op omkring 3 hypoteser, jf. figur 1.

Figur 1. Hypoteser

Der opstilles følgende hypoteser:

1. Planlægning og gennemførelse af it-revision er væsentligt påvirket af RS'er
2. RS'er medfører øget behov for at benytte kontrolstandarder
3. Ikke alle revisorer har erkendt de væsentlige ændringer

Selve undersøgelsen

Undersøgelsen blev gennemført ved hjælp af et elektronisk spørgeskema og 126 har besvaret alle spørgsmål. En gennemgang af de rå data fra undersøgelsen viste, at i alt 258 benyttede linket til spørgeskemaet. Heraf havde 73 ikke besva-

¹ Lars Kiertzners bog: Revisionsprocesstandarder med fokus på centrale nyskabelser, udgivet af Forlaget Thomsen i 2006.

² Fremgår af FSRs følgebrev til medlemmerne. Det fremgår, at standarden træder i kraft for revision af regnskaber for perioder, der begynder den 1. juli 2007 eller senere.

ret spørgeskemaet, og 59 havde kun i ringe omfang besvaret nogle af spørgsmålene – og hyppigt med ”ved ikke”.

Vurdering af undersøgelsesresultatets egnethed

De 126 respondenter fordeler sig med 19 eksterne og 107 interne revisorer. Umiddelbart syntes eksterne revisor at være underrepræsenteret.

Tabel 1. Respondenternes medlemskab af revisorforeninger

Hvilke(n) af følgende foreninger er du medlem af? (sæt gerne flere krydser)	Total	
	Procent	Antal
FSR	20 %	25
IIA	90 %	113
ISACA	40 %	50
Total	149 %	188

Imidlertid viser tabel 1, at 25 ud af de 126 – svarende til 20% - var medlem af FSR, og det kan udledes, at flere respondenter er medlem af mere end en forening. På baggrund heraf udgjorde de 126 gennemførte besvarelser en tilstrækkelig population til at kunne danne base for en nærmere analyse.

Et af de indledende spørgsmål sigtede imod at få fastlagt, hvilken rolle respondenterne spiller i sit arbejde. Det viste sig, at der er en nogenlunde ligelig fordeling mellem ledere og udførende revisorer. Dette styrkede betragtningen om, at de gennemførte besvarelser kunne anses som repræsentative og for at være en god basis for nærmere analyser.

Tabel 2. Respondenternes fordeling specialist

Er du specialist indenfor it-revision?	Total	
	Procent	Antal
Ja	43 %	54
Nej	57 %	72
Total	100 %	126

Et andet spørgsmål skulle belyse, hvordan fordelingen imellem specialist revisorer og generalist revisorer blandt respondenterne ser ud. Tabel 2 viser, at der var en lille overvægt blandt generalist revisorerne. Det støttede antagelsen om, at analysen kunne tillægges tilstrækkelig troværdighed og ikke alene være udtryk for specialisternes holdning. Bredden medvirkede også til, at analyseresultatet kunne være repræsentativt.

Planlægning af it-revisionen

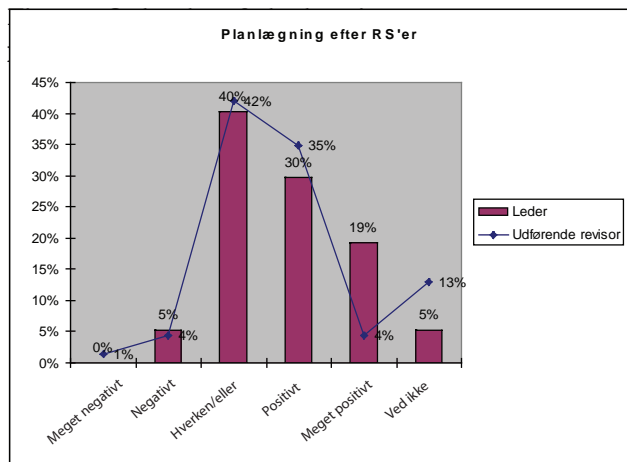
Det skulle afklares om skiftet til RS'er havde haft betydning for planlægningen af it-revisionen.

Tabel 3. Respondenternes oplevelse vedrørende planlægningsopgaven

Planlægning	Total	
	Procent	Antal
Meget negativt	1 %	1
Negativt	5 %	6
Hverken/eller	41 %	52
Positivt	33 %	41
Meget positivt	11 %	14
Ved ikke	10 %	12
Total	100 %	126

En generel analyse vedrørende revisionsplanlægningen viste, at 41% mener, at skiftet ikke har haft nogen betydning, mens 50% mener, at det har haft mærkbar betydning, jf. tabel 3. Hovedparten - 44% - havde oplevet skiftet som enten positivt eller meget positivt, mens 6% havde oplevet skiftet negativt eller meget negativt. Resultatet viser, at skiftet havde haft en mærkbar – og i langt overvejende grad positiv - betydning for planlægningsarbejdet.

En nærmere analyse af, hvordan oplevelsen af skiftet til RS fordelte sig mellem ledere og udførende revisorer, fremgår af figur 2.

Som det kan ses, mærkede lederne ændringen tydeligere end udførende revisorer. Blandt lederne finder 54% af respondenterne, at skiftet har påvirket planlægningen, mens kun 40% finder situationen uændret. Blandt de udførende revisorer er fordelingen 44% og 42%. I denne gruppe har 13% tilkendegivet, at de ikke har kendskab til, om skiftet til RS har haft betydning for planlægningsopgaven. Denne reaktion kan hænge sammen med, at det almindeligvis er lederne, der har ansvaret for planlægningen.

Risikovurdering

RS 315 har en detaljeret beskrivelse af risikovurderingshandling, og en gennemgang af svarene viser, at 56% oplever

ændringer vedrørende risikovurdering, og at kun 35% ikke har konstateret ændringer på området, jf. tabel 4.

Tabel 4. Risikovurdering set i lyset af RS'er

Risikovurdering	Total	
	Procent	Antal
Meget negativt	0 %	0
Negativt	3 %	4
Hverken/eller	35 %	44
Positivt	40 %	50
Meget positivt	13 %	16
Ved ikke	10 %	12
Total	100 %	126

Det kan også udledes, at der for risikovurderingens vedkommende er tale om en væsentlig ændring med indførelsen af RS'er.

Kontroludvælgelse

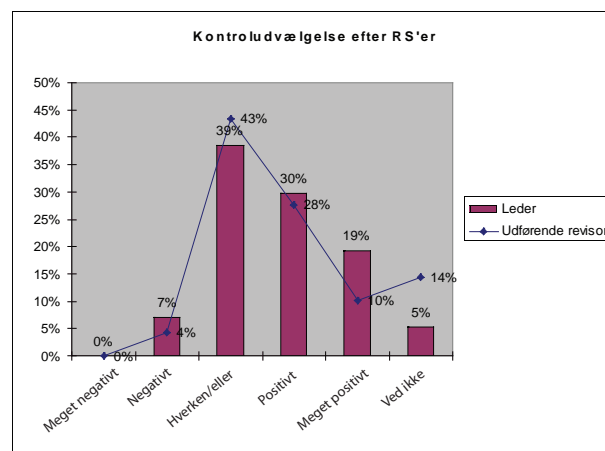
Det fremgår af RS 315, at revisor skal forstå virksomhedens kontrolaktiviteter for at kunne vurdere risici for væsentlig fejl-information på revisionsmålsniveau og for at udforme yderligere revisionshandlinger som reaktion på vurderede risici.

RS 330 beskriver de yderligere revisionshandlinger, herunder bl.a. cyklus for test af kontroller. Det fremgår bl.a., at revisor skal inddrage behovet for at opnå revisionsbevis til understøttelse af kontrollernes funktionalitet, for de kontroller, der direkte er relateret til revisionsmålet. Endvidere behovet for at opnå revisionsbevis for andre indirekte kontroller, som de direkte kontroller er afhængige af. Kravene fra RS 330 må forventes at have medført nogen grad af ændringer i forbindelse med kontroludvælgelsen, idet kontrollers indbyrdes afhængighed tillægges direkte betydning. Endvidere må det antages, at de specifikke krav til, hvornår revisor kan benytte revisionsbevis opnået i forbindelse med tidligere revisioner, har medført ændringer for cyklus af kontroltest.

Det blev derfor i undersøgelsen søgt fastlagt, om RS'erne har påvirket processerne omkring udvælgelse af kontroller til test. Generelt finder 41%, at RS'erne ikke har medført ændringer i forbindelse med udvælgelsen af kontroller, mens 49% mener, at der er sket ændringer – heraf har 43% haft en positiv opfattelse af implementeringen af RS'er.

En nærmere analyse viser, jf. figur 3, at 56% af ledende revisorer har oplevet ændringer. Den tilsvarende andel blandt udførende revisorer er 42%.

Figur 3. Kontroludvælgelse - leder / udførende revisor

Kontroltest

I RS 330 beskrives hvordan revisor skal tilrettelægge sin test af kontroller. Det fremgår bl.a., at i jo højere grad revisor baserer revisionen på kontrollers funktionalitet, jo større er omfanget af revisors test af kontroller. Endvidere fremgår det, at revisor ikke behøver at forøge omfanget af test af en programmeret kontrol, som en følge af den naturlige ensartethed ved it-databehandling. For øvrige kontroller skal revisor forøge omfanget af test af kontrollen, i det omfang antallet af forventede afvigelser stiger. Det er for 50% af respondenterne oplevelsen, at RS'erne har medført ændringer vedrørende test af kontroller, mens 40% ikke mener, at der er sket ændringer, jf. tabel 5.

Tabel 5. Omfanget af påvirkningen på test af kontroller

Kontroltest	Total	
	Procent	Antal
Meget negativt	0 %	0
Negativt	4 %	5
Hverken/eller	40 %	51
Positivt	32 %	40
Meget positivt	14 %	18
Ved ikke	10 %	12
Total	100 %	126

Revisors konklusion

Revisor skal i henhold til RS 330 vurdere, om vurderingen af risikoen for væsentlig fejl-information på revisionsmålsniveau stadig er passende, set i lyset af de udførte revisionshandlinger og de opnåede revisionsbeviser. Mere specifikt skal revisor også konkludere, om der er opnået tilstrækkeligt og egnet revisionsbevis til at reducere risikoen for væsentlig fejl-information i regnskabet til et acceptabelt lavt niveau. Det frem-

går af tabel 6, at 50% af respondenterne mener, at RS'erne har påvirket deres arbejde med at konkludere på revisionen, og 39% mener ikke, at der er sket ændring på området.

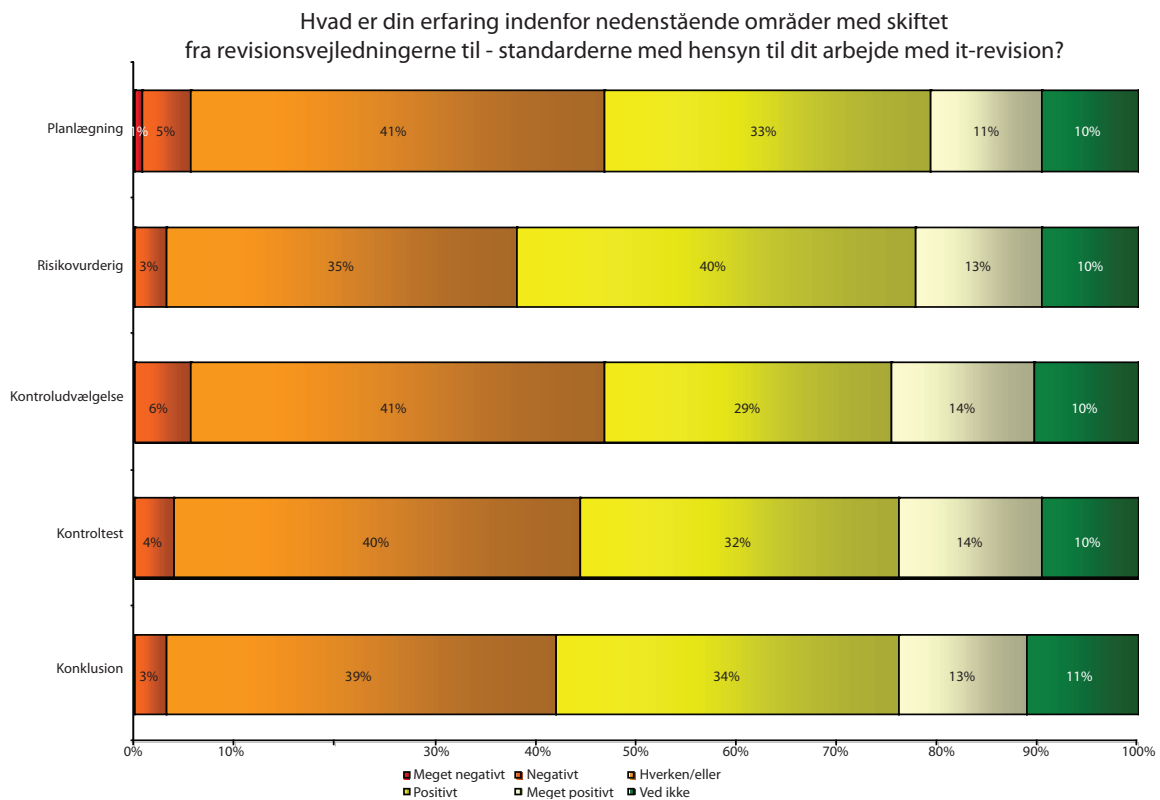
Tabel 6. Konklusion - påvirkning efter RS'er

Konklusion	Total	
	Procent	Antal
Meget negativt	0 %	0
Negativt	3 %	4
Hverken/eller	39 %	49
Positivt	34 %	43
Meget positivt	13 %	16
Ved ikke	11 %	14
Total	100 %	126

Sammenfatning på spørgsmålene fra planlægning til konklusion

Det gennemgående billede fra spørgeskemaundersøgelsen er, at godt halvdelen af respondenterne har mærket ændringer som følge af skiftet til brug af RS'er. Mere detaljerede analyser over besvarelsernes fordeling på ledende og udførende revisorer forrykkede ikke mærkbart denne fordeling. Figur 4 giver et samlet overblik over svarfordelingerne omkring spørgsmålene fra planlægning til konklusion. Blandt de respondenter, som har oplevet ændringer, har næsten alle haft en positiv oplevelse af skiftet til RS'er.

Figur 4. Oversigt – første del af spørgeskema

Det er et gennemgående træk, at ca. 40% af respondenterne tilkendegav, at de ikke havde oplevet nogen ændring. Endvidere svarede 10% ”ved ikke”. Det kunne indikere, at en stor gruppe revisorer måske endnu ikke har erkendt, at skiftet til RS'er rent faktisk stiller nye krav og derfor afføder mærkbare ændringer for revisor. Imidlertid gav undersøgelsen ikke mulighed for en dybere analyse af dette forhold.

Behov for kontrolstandarder

Det sidste forhold, som søgtes belyst i forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen relaterede sig til kontrolstandarder. Under halvdelen af respondenterne – 53, svarende til 42% af de i alt 126 – mener ikke, at RS'erne har medført øget behov for brug af kontrolstandarder. Hovedparten, svarende til 58% mener, at behovet for brug af kontrolstandarder er øget. Flere har markeret for behov for sideløbende brug af flere standarder.

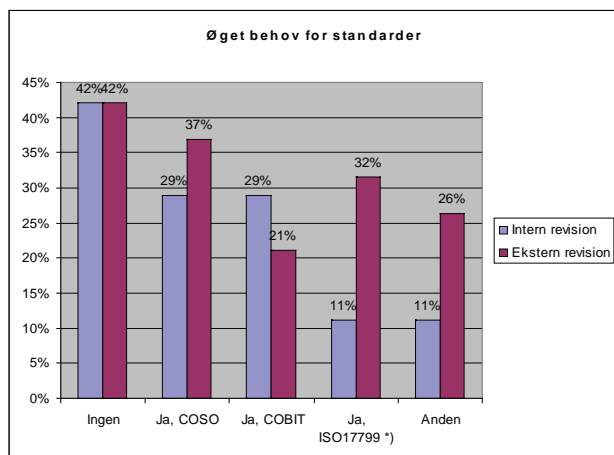
Det reelle billede af respondenternes vurdering af, om RS'erne har øget behovet for kontrolstandarder mv. fremgår af tabel 7. Her er korrigeret for, at flere har markeret for mere end én standard. Det ændrer imidlertid ikke på det overordnede billede.

Tabel 7. Behov for standarder – afstemning til grundlaget

Standarder	Kolonne total (Opsplittet)		Kolonne total (Respondenter)	
	Procent	Antal	Faktor	Antal
COSO/COBIT/ISO	2 %	2	3	6
COSO/COBIT	11 %	14	2	28
COSO/ISO	4 %	5	2	10
COSO/Anden	2 %	2	2	4
COSO	12 %	15	1	15
COBIT/ISO	4 %	5	2	10
COBIT	11 %	14	1	14
ISO/Anden	1 %	1	2	2
ISO/Ingen	1 %	1	2	2
Anden	9 %	11	1	11
Anden/Ingen	2 %	3	2	6
Ingen	42 %	53	1	53
Total	100 %	126		161

Hos intern revision har man præference for COSO og COBIT – begge med 29%, mens ekstern revisions præferencer er 1) COSO, 2) ISO 17799/27002, 3) Anden og 4) COBIT, jf. figur 5.

Figur 5. Behov for standarder – intern / ekstern revision

Analysen over fordelingen mellem intern og ekstern revision viser generelt, at eksterne revisorer har følt ændringerne mere markant end interne revisorer.

Tabel 8. Overblik over ændringer – fordelt på ekstern og intern revision

Område	Ekstern revision	Intern revision
Planlægning	69 %	46 %
Risikovurdering	68 %	53 %
Kontroludvælgelse	58 %	47 %
Kontroltest	73 %	46 %
Konklusion	58 %	49 %

Som det fremgår af tabel 8, oplevede ekstern revision i større grad end intern revision ændringer som følge af skiftet til RS'er – på samtlige de områder, som indgik i undersøgelsen.

RS'er medfører øget behov for at benytte kontrolstandarder

RS 315 implementerer COSO og COSO/ERM på områderne vedrørende risici og kontroller, og det må derfor kunne forventes, at der er opstået øget behov for at benytte kontrolstandarder i forbindelse med it-revisionens planlægning og gennemførelse. Casen understøtter denne forventning. Som følge af den større fokus på kontroller er det besluttet at benytte COBIT til brug for strukturering og vurdering af it-kontrollerne i VP.

Resultatet fra interviewene viser, at Deloitte finder COSO/ERM velegnet som grundlag for virksomhedernes risikovurdering, at COBIT er velegnet i forbindelse med revision af it-kontroller og at COSO er blevet de facto standard for overholdelsen af SOX 404.

COBIT benyttes hos KMPG i forbindelse med SOX-gennemgange, i det omfang klienter ønsker det. Ellers benytter man primært ISO 17799/27002 som reference ved gennemførelsen af it-revision og erklæringsafgivelse.

Konklusionen fra spørgeskemaundersøgelsen er, at 58% af respondenterne mener, at revisionsstandarderne medfører behov for at benytte standarder/frameworks. Det fremgår af spørgeskemaundersøgelsen, at ekstern revision har præference for ISO 17799/27002 frem for COBIT, men generelt set er de hyppigst benyttede standarder COSO og COBIT.

Det kan med afsæt i alle elementer i den gennemførte undersøgelse konkluderes, at hypotesen om at RS'er medfører øget behov for at benytte kontrolstandarder bliver bekræftet. Det kan også konkluderes, at COSO og COBIT er de hyppigst benyttede kontrolstandarder.

Ikke alle revisorer har erkendt de væsentlige ændringer

Der er i undersøgelsesdesignets tredje element – spørgeskemaundersøgelse – tilvejebragt data, som kan benyttes til analyse af forhold, som har betydning ved vurderingen af hypotese 3. Det generelle billede fra spørgeskemaundersøgelsen er, at ca. 40% af alle respondenter har svaret, at de ikke har oplevet ændringer som følge af skiftet til RS'er. Hertil kommer, at ca. 10% har svaret, at de ikke ved om der er sket ændringer.

Opsummering af respondenter, som ikke mener at RS'er har medført mærkbare ændringer fremgår af tabel 9.

Tabel 9. Ikke behov for ændringer – fordelt på ekstern og intern revision

Område	Ekstern revision	Intern revision
Planlægning	32 %	43 %
Risikovurdering	32 %	36 %
Kontroludvælgelse	42 %	41 %
Kontroltest	26 %	43 %
Konklusion	42 %	38 %
Behov for kontrolstandard	42 %	42 %

Det ses af tabel 9, at især vedrørende planlægning og kontroltest har intern revision i væsentligt større omfang end ekstern revision svaret, at skiftet til RS'er ikke har afstedkommet ændringer. Foruden de ovenfor omtalte respondenter, der ikke har erkendt ændringerne, har 10 % svaret, at de ikke ved om der sket ændringer.

Resultatet af spørgeskemaundersøgelsen viser, at en stor del af revisorerne ikke har erkendt, at skiftet til RS'er har medført ændringer. Undersøgelsen viser tydeligt et behov for en indsats – oplysning og uddannelse af revisor – om konsekvenserne af skiftet til RS'er.

Norges Interne Revisorer's Forening inviterer til
INTERNREVISJONSKONFERANSEN 2009

FREDRIKSTAD
7-9 JUNI
2009
RADISSON SAS HOTEL

Utfordringer i endringstider

www.nirf.org

Fremskritt gjennom deling av kunnskap

Nye medlemmer fra 25. november 2008 – 18. marts 2009

Arbejdernes Landsbank

Mette Søndergaard
Birgit Dons Kristensen
Lisbet Ipsen
Jette Søby Dalner

A.P. Møller Maersk

Kenneth Henriks
Marissa Magtira-Yu
Rasmus Lund-Jacobsen
Guru Uppalapati
Stephen Voss

BDO ScanRevision

Peter Have Jensen

Carlsberg

Dmitry Zyatnev
Lars Byrgesen

CBS – Copenhagen Business School

Jesper Hyveled

Danisco

Thomas Alnøe

Danske Bank

Bo West Nielsen
Clara Dyhrberg
Lars Thor Ilsøe

Deloitte

Lars Skovsende

ebh Bank

Flemming Johannsen

EIK Bank

Gunnar Kappel

Ernst & Young

Linda Blekte

Fair Forsikring A/S

Rune Kielland Andersen

Jyske Bank

Søren Birkkjær
Morten Spaabæk Nielsen

Morsø Sparekasse

Anni Søndergaard

Nordea

Martin From

Nykredit

Hans Henrik Flindt Asmussen

PBS

Susanne Møller-Hansen

Post Danmark

Claus Overgaard
Anne Mette Queitsch

Q8

Gudjon Vidar Valdimarsson

Skandinaviska Enskilda Banken

Jette Kjær Bach

SKAT

Keld Bach Christensen

Sydbank

Rune Jepsen Christensen

Værdipapircentralen

Per Gøbel Jensen
Gitte Olsen

”Bagsmækken”

Oplysninger om Foreningen af Interne Revisorer

Foreningens adresse:

Nykredit A/S
Foreningen af Interne Revisorer (IIA)
Revisionschef Claus Okholm
Intern revision
Kalvebod Brygge 47
1560 København V

CVR nr. 73954215

Foreningen af Interne Revisorers bestyrelse har følgende sammensætning:

Formand

Revisionschef Claus Okholm,
Nykredit
☎ 44 55 93 02
e-mail: co@nykredit.dk

Næstformand

Vicerevisionschef Niels Thor Mikkelsen
Danske Bank
☎ 45 12 77 06
e-mail: nmi@danskebank.dk

Kasserer

Revisionschef Jens Galsgaard,
TrygVesta
☎ 44 20 30 80
e-mail: jens.galsgaard@tryg.dk

Sekretær

Revisionschef Ole Kirkbak,
Sydbank
☎ 74 36 31 00
e-mail: ole.kirkbak@sydbank.dk

Bestyrelsesmedlemmer

Vice President, Internal Audit Vibeke Aggerholm,
Carlsberg Breweries
☎ 33 27 12 26
e-mail: vibeke.aggerholm@carlsberg.com

Corporate Vice President Kurt Hungeberg,
Novo Nordisk A/S
☎ 44 42 57 87
e-mail: kuhu@novonordisk.com

Professor Lars Kiertzner,
Aalborg Universitet
☎ 96 35 72 52
e-mail: lki@business.aau.dk

Senior Audit Manager, CIA,
Afdelingsdirektør Anette Kauffmann Laursen,
Nordea
☎ 33 33 41 33
e-mail: anette.laursen@nordea.com

Koncernrevisionschef Pia Sønderlund Nielsen,
Finansministeriet
☎ 33 92 26 77
e-mail: pnn@fm.dk

Koncernrevisionschef Poul-Erik Winther,
Alm. Brand
☎ 45 47 78 97
e-mail: abrpwe@almbrand.dk

Indmeldelse i foreningen

Indmeldelse i foreningen foretages til:

Hanne Brandt

☎ 44 55 93 07
e-mail: hbr@nykredit.dk

Jobannoncer

Jobannoncer for medlemmer kan bringes på foreningens hjemmeside og/eller i INFO.

En helsides annonce i INFO koster 2.000 kr. og vil samtidig blive bragt på foreningens hjemmeside. Prisen for en annonce, som udelukkende bringes på foreningens hjemmeside er 1.000 kr.

Annoncer bringes kun i INFO, såfremt der er plads hertil. Annonceudkast sendes til redaktionens adresse jf. side 1. For ikke medlemmer aftales prisen særskilt.

Eksamen

Nærmere oplysninger om CIA-, CGAP-, CCSA- og CFSA-eksamen kan fås på IIA's internationale hjemmeside: www.theiia.org eller ved kontakt til:

Anette Kauffmann Laursen,
☎ 33 33 41 33
e-mail: anette.laursen@nordea.com

